

”NIIN ALKUPERÄISILLE KUIN MAHDOLLISTA”
ARKISTOAINEISTON KÄYTTÖ TIETEELLISESSÄ
HISTORiantutkimuksessa

Janne Jokinen

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interak-
tiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatitieteiden yksikkö

Informaatitutkimus ja interaktiivinen media

JOKINEN, JANNE: ”Niin alkuperäisille kuin mahdollista” Arkistoaineiston käyttö tieteellisessä historian tutkimuksessa

Pro gradu -tutkielma, 62 s., 1 liite.

Tammikuu 2016

Arkiston ja arkistoaineiston käytön tutkimus on jäänyt toistaiseksi melko vähäiseksi. Tämä tutkielma pyrkii osaltaan tuomaan lisätietoa kyseisestä teemasta. Tutkielmassa tarkasteltiin tieteellisten historian tutkijoiden arkistoaineiston käyttöä tieteellistä tutkimusta tehdessä. Huomio kiinnitettiin siihen, millä tavalla tieteelliset historian tutkijat etsivät ja löytävät arkistoaineistoa, millaista arkistoaineistoa he käyttävät ja millä tavalla he aineistoa käyttävät.

Tutkielma toteutettiin laadullisen haastattelututkimuksen keinoin. Haastateltavia oli kuusi, joiden historian tutkimuksellinen ja kokemuksellinen tausta vaihteli. Haasteltavista kolme oli jatko-opiskelijoita ja kolme jo pidempään historian tutkimusta tehneitä.

Tutkimusaineiston mukaan historian tutkijoiden tavat ja tottumukset arkistossa asiointiin ja asiakirjojen käyttöön olivat moninaisia. Kaikille haastatelluille olennainen tapa löytää asiakirja-aineiston luo olivat tutkimuskirjallisuuden viitteet ja kollegoilta saatu tieto. Myös arkistoammattilaisen rooli oli löytämisessä merkittävä. Arkistoammattilaisen avulla haastateltavat kokivat yhtäältä saavansa tietoa, jota ei muualta saa, ja toisaalta apua arkistoissa navigointiin. Arkistoluettelot ja niiden hyödyllisyys aineiston etsinnässä sen sijaan jakoivat mielipiteet sekä puolesta että vastaan.

Alkuperäisaineiston äärelle henkilökohtaisesti pääsemistä pidettiin tärkeänä ja historian tutkimuksen lähtökohtana. Julkinen, virallinen ja hallinnollinen aineisto korostui käytettyä aineistoa kartoittaessa. Olennaisempaa aineiston muodon ja tyyppin sijaan vaikuttaisi kuitenkin olevan sen sisältö ja tutkijan tapa tulkita aineistoa.

Fyysisen ja digitaalisen aineiston välillä haastatellut tutkijat eivät nähneet juurikaan laadullisia tai sisällöllisiä eroja keskenään. Digitaalista aineistoa pidettiin yleisesti huomattavasti tutkimusta tehostavana ja helpottavana. Toisaalta fyysiseen arkistoon ja aineistoon liitettiin ominaisuuksia, joita digitaalisen arkiston ja aineiston koettiin olevan vaikeaa tai mahdotonta korvata.

Arkistoaineiston käyttönsä tutkijat kokivat olevan sekä uuden tiedon etsintää että jo tiedossa olevan tiedon varmistamista. Jo tiedossa olevan tiedon varmistaminen alkuperäisaineistosta tosin koettiin olevan pakollinen osa tieteellistä historian tutkimusta, samoin oman tulkinnan tekeminen niistä toisten tutkijoiden tulkintoihin luottamisen sijaan.

Avainsanat: arkisto, käyttö, arkiston käyttö, asiakirja, historian tutkimus

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
2	VIITEKEHYS: KESKEISET KÄSITTEET	3
	2.1 Arkistot ja niiden sisältö	3
	2.2 Arkistojen käyttö ja käyttäjät.....	6
3	KIRJALLISUUSKATSAUS	9
	3.1 Arkistoaineiston etsiminen ja löytäminen historiantutkijan näkökulmasta....	10
	3.2 Arkistoaineisto osana historiantutkimusta.....	13
	3.2.1 Arkistoaineiston luonne ja tulkinta.....	13
	3.2.2 Historiantutkijoiden käyttämä arkistoaineisto	16
	3.2.3 Arkistoaineiston soveltaminen historiantutkimuksessa.....	18
	3.3 Aiemman tutkimuksen rajaukset ja tutkimusmenetelmät.....	21
4	TUTKIMUSMENETELMÄ, TUTKIMUKSEN KOHDE JA TOTEUTUS	23
	4.1 Tutkimuskohde ja tutkimuksen rajaus	23
	4.2 Tutkimusmenetelmä	24
	4.3 Tutkimuksen toteutus	26
5	TUTKIMUSTULOKSET.....	29
	5.1 Arkistoaineiston etsiminen ja löytäminen osana historiantutkijoiden tutkimusprosessia	29
	5.2 Historiantutkijat ja arkistoaineisto.....	36
	5.3 Historiantutkijoiden aineistonkäyttötavat ja -syyt.....	47
6	ANALYYSI JA JOHTOPÄÄTÖKSET	54
	LÄHTEET	60
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Arkisto on murroksessa yhteiskunnallisen muutoksen ja ennen kaikkea digitalisoituvan maailman kanssa – tai näin ainakin on kirjoitettu vähintään parikymmentä vuotta erinäisissä arkistotieteen julkaisuissa. Ajatus on eittämättä totta: jo arkistoitavan materiaalin olemassaolon muodot vaihtelevat ja aiheuttavat määritelmällistä päänvaivaa puhumatta-kaan laajemmista arkistoista koskevista kokonaisuuksista ja periaatteista. Ennen arkistossa asioimiseen liittyi myös elimellisesti fyysinen oleminen arkistossa, kun taas nykyään arkistossa ei tarvitse välttämättä fyysisesti vierailla ollakseen silti arkistoaineiston äärellä. Toisaalta herää ajatus, onko arkistojen digitalisoitumista, yhteiskunnan sähköistymistä ja arkistojen muutosta jopa hieman ylikorostettu; myös perinteisempi fyysinen arkistoaineisto pysyy nyt ja tulevaisuudessa edelleen osana arkistotodellisuutta.

Yhtä kaikki muutosten myötä pysyvästi säilytettävistä aineistoista huolehtiva päätear- kisto on pakotettu määrittelemään itseään uudelleen ja kyseenalaistamaan tavallaan muut- tumattomina pidettyjä toiminnan periaatteita. On pohdittava, onko arkiston tarkoitus pal- vella erityisesti arkistoja muodostavia organisaatioita, arkistoaineiston käyttöä ja käyttä- jiiä, lain kirjainta vai yleisemmin kulttuuriperintöä tai jotakin muuta ylevämpää yhteis- kunnallista periaatetta. Erityisesti arkiston käyttö ja käyttäjät ovat hiljalleen saamassa myös akateemista huomiota, linkittyen osaltaan esimerkiksi tietojenkäsittelytieteen suun- tauksiin.

Tutkimusta arkistojen käytöstä ja käyttäjistä on kuitenkin tehty verrattain vähän. Tässä pro gradu -tutkimuksessani mielenkiintoni kohdistuu nimenomaan käyttäjiin, ja tavoit- teena onkin hieman raottaa arkistojen todellisuutta myös tästä näkökulmasta. Tarkemmin sanoen tutkin tieteellisiä historiantutkijoita arkistojen käyttäjinä. Tutkimuksessani pyrin selvittämään historiantutkijoiden ja arkistoaineiston välistä suhdetta; miten arkistoai- neisto vaikuttaa historiantutkijoiden tutkimusentekoprosessiin, tai missä roolissa se siinä on? Entä miten tieteellistä tutkimusta tekevät historiantutkijat käyttävät arkistoaineistoa? Haetaanko arkistoaineistosta ensisijaisesti uutta tietoa vai ennemminkin jo tiedetylle tie- dolla vahvistusta? Entä millaista arkistoaineistoa suositaan, ja miten sitä tulkitaan?

Jos arkistoinstituutiota halutaan kehittää käyttäjä- ja käyttölähtöisemmäksi, tulisi tehdä myös arkistoihin liittyvää käyttö- ja käyttäjätutkimusta. Tutkimukseni tavoitteena on osaltani suunnata mielenkiintoa käyttäjään ja ennen kaikkea käyttäjän näkökulmaan,

kun arkistoja tutkitaan. Tutkimus auttaa hahmottamaan arkiston käyttäjien, tässä tapauksessa tieteellisten historiantutkijoiden, toimintamalleja ja tiedontarpeita arkistossa ja tämän myötä myös mahdollisuuksien mukaan toimimaan apuna arkiston käyttölähtöisessä suunnittelussa.

2 VIITEKEHYS: KESKEISET KÄSITTEET

Käyn tässä luvussa läpi tutkimukseni kannalta olennaisia käsitteitä. Luvussa 2.1 käsitellään arkistoja yleisesti: mitä ne määritelmällisesti ovat ja mitä niillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Lisäksi luvussa kerrotaan, mitä arkistot sisältävät ja mitä on arkistoaineisto, johon tässä tutkimuksessa viitataan. Luvussa 2.2 käsitellään arkistojen käyttöön ja käyttöihin liittyviä käsitteitä sekä yleisesti että tämän työn näkökulmasta.

2.1 Arkistot ja niiden sisältö

Todennäköisesti kaikilla suomalaisilla on jonkinlainen intuitiivinen käsitys siitä, millainen ja mikä on arkisto. Yleisin mielikuva on mitä todennäköisimmin historiallinen päätearkisto, johon kaikki vanhat asiakirjat lopulta päätyvät, ja joka pitää sisällään vanhaa ja haurasta asiakirja-aineistoa. Todellisuudessa kyseessä on huomattavasti laajempi ilmiö, ja käsitteen määrittelyyn vaikuttaa myös kielelliset ja kulttuurilliset tulkintaerot.

Suomessa arkiston on määritellyt muun muassa Arkistolaitos. Arkistolaitoksen ylläpitämässä Arkistowikissä arkistolle määritellään kolme eri peruserkitystä. Ensinnäkin kyseessä voi olla arkistohuone, jossa arkistoaineistoa fyysisesti säilytetään. Toisaalta arkisto voi viitata organisaatioon tai tahoon, joka säilyttää ja ylläpitää arkistoa. Kolmanneksi se voi viitata arkistonmuodostajan, esimerkiksi organisaation, toiminnasta syntyneiden asiakirjojen muodostamaan kokonaisuuteen. (Arkistowiki.) Asiakirjojen muodostama kokonaisuus ei kuitenkaan ole yhtä kuin kokoelma: siinä missä kokoelma on syntynyt keruutyön tuloksena, on arkisto toiminnallinen kokonaisuus, jota ei tule sekoittaa muihin aineistoihin (Lybeck et al. 2006, 14).

Lisäksi arkistot jaotellaan pysyvästi säilytettävää aineistoa sisältäviin päätearkistoihin ja vielä organisaatioiden arkipäivässä läsnä oleviin käsi- ja lähiarkistoihin. Päätearkistosta käytetään joissakin yhteyksissä myös nimitystä keskusarkisto. (Arkistowiki.) Päätearkistoissa, tai historiallisissa arkistoissa, pääpaino on tutkimuksen palvelemisessa ja kulttuuriperinnön vaalimisessa.

Kansainväliset erot käytännössä ja teoriassa vaikeuttavat määrittelyä. Esimerkiksi anglo-saksisissa maissa historiallinen päätearkisto ja organisaatioissa edelleen toiminnassa mukana oleva lähiarkisto (tai käyttöarkisto) ovat eroteltu omiksi ilmiöikseen; on olemassa erikseen *archives* ja *records*, joista ensin mainittu viittaa päätearkistoihin. Skandinaavissa arkistoperinteessä eroa ei tehdä, vaan kyse yhdestä jatkumosta (Sundqvist 2007). Myös Suomi lukeutuu skandinaaviseen arkistoperinteeseen. Lisäksi esimerkiksi anglo-saksisissa maissa yksityisluontoisia asiakirjoja ei nähdä asiakirjoina ja osana arkistoa, kun taas Suomessa ja pohjoismaissa arkistot sisältävät viranomaisaineiston lisäksi myös yksityistä aineistoa (Henttonen 2015, 27–28).

Edellä mainittuihin määritelmiin pohjautuen arkistot olisivat käytännössä tahoja, jotka säilyttävät asiakirjoja, mutta arkistot on mahdollista nähdä myös laajemmassa mielessä: ne ovat lisäksi sosiaalisesti rakennettu instituutio, joka ei ole täysin neutraali ja puolueeton asiakirjojen säilyttäjä, ja johon valta ja vallankäyttö kiinteästi liittyvät. Toisaalta sanaa arkisto käytetään perinteisen arkiston kuvaamisen lisäksi aktiivisesti viittaamaan myös vaikkapa Internetin arkistoituihin sisältöön, ja muuhunkin: kulttuuriteoreetikot, kuten Michel Foucault ja Jacques Derrida ovat ilmaisseet ”arkiston” olevan keskeinen metaforinen konstruktio, jolla käsityksiä tiedosta, muistista ja vallasta on mahdollista muokata. (Schwartz & Cook 2002, 2–8.)

Arkisto-termiä käytetään siis kontekstista riippuen eri merkityksissä, ja kuulijalle tai lukijalle saattaa jäädä epäselväksi, mitä termillä oikeastaan tarkoitetaan. Käytän tässä tutkimuksessa sanaa arkisto pääsääntöisesti joko materiaalia säilyttävän tahon tai asiakirjojen muodostaman kokonaisuuden merkityksessä. Näkökulmani tutkimuksessa on suomalainen toimintaympäristö eli suomalaiset arkistot ja niiden sisältämä arkistoaineisto, joita suomalaiset historiantutkijat käyttävät tutkimuksessaan. Tässä tutkimuksessa olennaista ei ole se, onko jokin asiakirja tai asiakirjakokonaisuus osa arkistoa vai ennemminkin koelmaa, vaan se, mitä asiakirja-aineistoa historiantutkijat käyttävät, ja miten.

Jos jotain lähes globaalia ja yleisesti hyväksyttyä arkistotyön ja arkistotieteen periaatetta haluaa hakea, on proveniensiin liittyvä ulkoinen provenienssiperiaate lähimpänä. Provenienssiperiaatteen kohtaama kritiikki kohdistuu lähinnä sen toteuttamistapoihin ja soveltamiseen, ei niinkään itse periaatteeseen (Duchain 1983, 66). Provenienssillä tarkoitetaan organisaatiota tai henkilöä, jonka toiminnassa asiakirjat on laadittu, kerätty tai käytetty. Provenienssiperiaate on tästä johdettuna malli, jossa asiakirjat kuuluvat sen yhteisön tai

henkilön arkistoon, jonka toiminnan tuloksena ne ovat syntyneet. Se jakautuu edelleen kahteen osaan, joista ensimmäinen viittaa siihen, ettei arkistonmuodostajien arkistokokonaisuuksia tule sekoittaa keskenään. Toinen osa pitää sisällään ajatuksen, että arkistonmuodostajan laatimaa alkuperäistä asiakirjajärjestystä ei tulisi muuttaa. Ensimmäistä osaa noudatetaan käytännössä kaikkialla länsimaissa, kun taas toiseen liittyy kansallisia eroja – kuten myös itse termiin ja sen tulkintaan. (Henttonen 2015, 57.) Suomessa myös toista osaa periaatteesta pyritään noudattamaan melko tiukasti. (Arkistowiki.) Arkistoaineiston käytön näkökulmasta provenienssiperiaatteen noudattaminen tuo omat haasteensa, joista lisää kirjallisuuskatsauksessa.

Myös asiakirjan määrittelemisen sisältää omat ongelmansa. Usein, kuten Arkistolaitoksen ylläpitämän Arkistowikin määritelmän mukaan, asiakirjalla tarkoitetaan yhteisön tai organisaation tehtävien hoitamisen tai yksikön toiminnan tuloksena syntyvää tai saapuvaa tietoa; tätä asiakirjatietoa säilytetään sekä tietovarantona että todisteena. (Arkistowiki; Brothman 2002, 314–315.) Toisaalta asiakirjan määritelmä on mahdollista rajata joko vahvan tai heikon tulkinnan mukaan: vahva tulkinta määrittelee asiakirjat tiukasti luontiorganisaationsa kontekstiin ja toimintaan, kun taas heikko tulkinta sisällyttää asiakirjäkäsitteen piiriin paljon muitakin dokumentteja, kuten esimerkiksi henkilökohtaisia kirjeitä. (Brothman 2002, 315–316.)

Asiakirjan ei tarvitse olla paperinen, vaan arkistoitava materiaali on myös paljon muuta kuin perinteisiä paperisia asiakirjoja: paperista asiakirjaa muodoltaan imitoivia digitaalisia tiedostoja eli käytännössä bittejä, mutta myös perinteisempää, paperista asiakirjakuvaava rikkovia formaatteja, esimerkiksi kuvia tai äänitteitä. Digitaalisen tai sähköisen asiakirjan kohdalla puhutaan joko digitaalisena luoduista, niin sanotuista sähkösyntyisistä asiakirjoista, tai vaihtoehtoisesti digitaaliseen muotoon muutetuista asiakirjoista (Viiri 2014).

Arkistoaineistolla tai asiakirja-aineistolla viitataan tässä tutkimuksessa nimenomaan haastateltavien tutkijoiden käyttämiin asiakirjoihin. Tämä tarkoittaa tutkimuksen kannalta sitä arkistoa, jossa tutkijat asioivat, ja kyseisen arkiston sisältämää asiakirja-aineistoa. En tee eroa arkistoaineiston muodon mukaan, vaan sisällytän tutkimukseni piiriin kaikki arkiston sisältämät asiakirjat eri muodoissaan - ylipäätään kaiken asiakirja-aineiston, jota historiantutkijat tutkimuksessaan käyttävät. Osana tutkimustani selvitän, millaista asiakirja-aineistoa historiantutkijat käyttävät, ja missä määrin.

2.2 Arkistojen käyttö ja käyttäjät

Arkistoaineistoa voidaan käyttää eri tavoin. Käyttö saattaa olla jo olemassa olevien faktojen vahvistamiseen pyrkivää tai uuden informaation etsintää. Toisaalta arkistoaineiston käyttö voi olla ainoastaan aineiston selailua ilman mitään yksityiskohtaista tiedontarvetta sen lisäksi, että sitä myös hyödynnetään jotenkin, esimerkiksi tutkimuksessa. Olen kiinnostunut arkistoaineiston hyödyntämisestä tieteellisessä tutkimuksessa, mutta toisaalta myös arkistoaineiston selailu ja läpikäynti liittyy siihen arviointiprosessiin, jossa tutkija pyrkii käyttämään ja löytämään tutkimustaan palvelevia lähteitä. Arkiston näkökulmasta asiakirjan olemassaolon merkitys syntyy siitä kokonaisuudesta, johon se kuuluu (Duchein 1983, 67), kun taas tutkimuskäytön tyypillisimpiä piirteitä on, että arkistoaineistoa käytetään eri tarkoituksiperiin alkuperäiseen luontikontekstiin verrattuna (Lybeck et al. 2006, 193).

Historiantutkimus on perinteisesti ollut arkistoaineiston yleisimpiä käyttötarkoituksia. Historiantutkimus kuitenkin jakautuu moneen eri koulukuntaansa ja tutkimussuuntaukseensa. Historiantutkimusta voi tehdä esimerkiksi mentaalihistorian, kulttuurihistorian, poliittiseen historian tai sosiaalishistorian näkökulmasta. Näiden tutkimussuuntausten omat perinteet ja tutkimusmenetelmät myös todennäköisesti vaikuttavat sekä siihen, millaiseen asiakirjojen sisältöön huomio kiinnittyy, että siihen, minkälaista materiaalia ylipäätään suositaan.

Lisäksi historiantutkimuksen luonteella ja laadulla on eroavaisuuksia: historiantutkimus voi olla tieteellistä, työhön liittyvää tai harrastelijamaista. Myös sukututkimus on historiantutkimusta pyrkimyksessään selvittämään asiakirja-aineiston avulla omia sukujuuriaan ja menneisyyden tapahtumia sukunsa kontekstissa. Työn puolesta tehtyä historiantutkimusta on tieteellisen tutkimuksen lisäksi esimerkiksi toimitustyö. Tieteellistä tutkimusta arkistojen avulla tehdään historian lisäksi myös muun muassa yhteiskunta-, oikeus- ja kasvatustieteellisellä alalla.

Duchein (1983) jakoi arkistojen käyttäjät kahteen laajaan kategoriaan, akateemisiin (tai tieteellisiin) tutkijoihin ja suureen yleisöön. Näistä ensin mainittu ryhmä oli suurempi ja jälkimmäinen koostui sekalaisesta, mutta potentiaalisesta käyttäjäjoukosta, jonka yleisin

motivaatio arkistonkäyttöön oli sukututkimus. (Duchein 1983, 7–9.) Suurimmat arkistotieteessä huomiodut käyttäjäryhmät ovat eittämättä sukututkijat ja tieteelliset historian­tutkijat, vaikka kyseiset ryhmät eivät arkistojen ainoita käyttäjiä olekaan. Käyttäjien taustat ja määrät myös vaihtelevat arkistosta riippuen.

Käyttäjillä tarkoitan arkistoa hyödyntäviä henkilöitä, jotka eivät kuitenkaan ole kyseisen arkiston henkilökuntaa. Henkilökuntakin käyttää arkistoa esimerkiksi kansalaista palvellessaan, mutta oma huomioni keskittyy arkiston ulkopuolisiin käyttäjiin, tarkemmin määritellen tieteellisiin sellaisiin, jotka käyttävät materiaalia tieteellisen tutkimuksen tekemiseen.

Historiantutkimus, oli se sitten ammattilaisen tai harrastelijan tekemää, on menneisyyden tutkimista. Menneisyys ja historia ovat kuitenkin kaksi eri asiaa. Historiantutkimus on tutkijan keskustelua lähdeaineiston kanssa pyrkimyksenä ymmärtää ja hahmottaa menneisyyttä, mutta johon vääjäämättä liittyy myös tulkintaa tutkijan omista lähtökohdista ja näkökulmista (Kalela 2002). Historiantutkimukseen olennaisesti liittyvä elementti on alkuperäislähde, tai alkuperäisaineisto. Nämä ovat aineistoja, jotka kertovat suoraan tutkitavasta ilmiöstä ja jotka ovat syntyneet aikakaudella, jota tutkitaan. Lähtökohtaisesti suurin osa arkistojen aineistoista on alkuperäisaineistoja.

Sukututkijoiden ja tieteellisten tutkijoiden välinen ero on selkeä: tieteelliset tutkijat tekevät tieteellistä tutkimusta ja ovat joko nykyisiä tai tulevia informaation etsimisen ammattilaisia, kun taas sukututkijat osoittavat ennen kaikkea henkilökohtaista aktiivisuutta ja harrastuneisuutta oman työympäristönsä ulkopuolella (Yakel 2013). Työksi tehty tutkimus on yleensä tieteellistä tutkimusta. Tieteellisen tutkimuksen määrittely ei kuitenkaan ole täysin ongelmatonta rajanvedon suhteen. Ovatko opiskelijat tieteellisiä tutkijoita? Missä vaiheessa opiskelijasta tulee tieteellinen tutkija?

Tässä tutkimuksessa rajaan tieteellisen tutkimuksen piiriin jatko-opiskelijat ja sitä edistyneemmät. Toisin sanoen jatko-opiskelijat ovat tämän tutkimuksen näkökulmasta jo tieteellistä tutkimusta, mutta perustutkinto-opiskelijat eivät. Jatko-opiskelijoilla on aiemmin tehtynä vähintään opinnäytetyö, joten kokemusta tieteellisen tutkimuksen periaatteista ja konventioista on jo. Jatko-opiskelijan tutkimuksella on myös yleensä enemmän tieteellistä potentiaalia kuin opinnäytetyöllä; tieteellisen tutkimuksen tavoitteena usein on julkaista tutkimustulokset tieteellisessä yhteisössä.

Suuri osa käyttöön ja käyttäjiin liittyvästä tutkimuksesta on kohdistettu ennen kaikkea tieteellisiin tutkijoihin, ja erityisesti historian tutkijoihin. Nämä tutkimukset sisältävät pohjaoletuksen, jonka mukaan historioitsijat ovat olennaisin arkistonkäyttäjryhmä, tai että tällä ryhmällä on vähintäänkin tärkeä vaikutus yhteiskuntaan (Sundqvist 2007). Tämä huomio on tehty ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa (esim. Dowler 1988), ja oletus on nähtävissä kotimaisessakin kirjallisuudessa (Saarenheimo 1993, 413). Samankaltaista ajattelutapaa on nähtävissä myös itse muistiorganisaatioissa. Outi Hupaniityn (2011) koostamassa, digitaalisen arkistoaineiston käyttöä kartoittamaan pyrkivässä raportissa selvisi, että muistiorganisaatiot pitävät tieteellisiä tutkijoita selkeästi tärkeimpänä käyttäjryhmänä, kun käytön kohteena ovat digitaaliset aineistot (Hupaniitty 2011, 21).¹ Toisin sanoen historioitsijoiden harjoittamaa arkistojenkäyttöä pidetään vähintäänkin merkittävimpänä tai helpoimmin hahmotettavana muihin käyttäjryhmiin verrattuna.

Itsekin tutkin historian tutkijoita ja heidän arkistojen käyttöään, mutta en halua asettaa heitä mitenkään erityiseen asemaan arkistonkäyttäjryhmiä jaoteltaessa. Oma mielenkiintoni tutkia tieteellisiä historian tutkijoita arkistossa selittää osaltaan, että oma opiskelutaustani on historian tutkimuksessa. Tieteellisten historian tutkijoiden arkistokäytön tutkimusta puoltaa myös, että kyseessä on suhteellisen hyvin identifioitavissa ja mitattavissa oleva käyttäjryhmä (Anderson 2004, 82).

¹ Huomionarvoista tosin on, että kyseinen raportti kartoitti nimenomaisesti digitaalisten aineistojen käyttäjryhmiä, eikä tulosta voi suoraan yhdistää fyysisten aineistojen käyttäjryhmien arvostuksiin. Tieteellisten tutkijoiden yleisestä arvostuksesta muihin käyttäjryhmiin verrattuna se kuitenkin kertoo.

3 KIRJALLISUUSKATSAUS

Arkistojen käyttö, käytettävyys ja arkistoaineiston löydettävyys ovat verrattain vähän tutkittuja aiheita, vaikkakin ne ovat hiljalleen nousseet keskusteluun mukaan ja tutkimusten määrä lisääntynyt – osaltaan yhteiskuntien tietoinfrastruktuurin muutoksesta, osaltaan tiedon läpinäkyvyys- ja yksityisyysvaatimusten myötä (Sundqvist 2007).

Suomessa arkistojen käyttöön tai käyttäjiin kohdistuva tutkimus on ollut vähäistä. Muutama aihetta sivuava pro gradu -työ tosin löytyy. Tero Lönnström (2012) on tutkinut arkistojen käyttäjä- ja käyttömäärien kehitystä vuosina 1989–2009. Pirjo Pelto (2005) on selvittänyt sanomalehtiarkiston käyttäjien lokitietoja ja Johanna Mela (2012) on tutkinut Arkistolaitoksen ASTIA-käyttöliittymää sukututkijoiden näkökulmasta. Lähimpänä tutkimustani on Svenska litteratursällskapet i Finlandin vuonna teettämä ja Outi Hupaniityn toteuttama raportti (2011), jossa selvitetään suomalaisten tutkijoiden suhtautumista ja käytänteitä arkistoaineistoa koskien – tosin raportti keskittyy ainoastaan digitaaliseen aineistoon.

Ulkomailla aihetta on tutkittu enemmän, joskaan tehty käyttäjätutkimus ja käyttäjien käyttäytymisanalyysi ei yleensä ole perustunut niinkään tutkimustuloksiin ja teoreettisiin käyttäytymismalleihin, vaan ennemminkin maalaisjärjen, ennako-oletusten ja ennakkoluulojen yhdistelmälle (Anderson 2004; Duff 2002). Arkistoammattilaiset ovat pyrkineet ymmärtämään käyttäjiä omien arkistojensa näkökulmasta, mutta käytön ja käyttäjien näkökulma on jäänyt paitsioon. Esimerkiksi kysymykset siitä, kuinka arkistoaineistoa käytetään tutkimuksen edetessä, tai mikä yhteys arkistoaineiston käytöllä ja tutkimuksella todellisuudessa on, ovat vailla vastausta (Sinn 2010, 117–118). Lisäksi kysymykset siitä, miten ja mihin arkistoaineistoa käytetään, kuinka käyttäjät ylipäättään löytävät arkistoaineiston, ja millaista arkistoaineistoa he käyttävät, kaipaavat lisää tutkimusta.

Sundqvistin (2007) sanoin:

”Records are created for certain reasons, kept for other reasons, and used for various reasons. The ultimate users and their reasons for use are often unknown.“

Luvussa 3.1 käydään läpi aiempaa historiantutkijoiden arkistoaineiston etsintään kohdistunutta tutkimusta. Luku 3.2 pitää sisällään tehtyä tutkimusta historiantutkijoiden arkistoaineiston käyttöön liittyvään merkityksenantoprosessiin ja arkistoaineiston käyttöön itseensä kohdistunutta tutkimusta. Luvussa 3.3 käyn läpi aiemmassa tutkimuksessa käytettyä metodologiaa, ja kuinka se suhteutuu omaan tutkimukseeni.

3.1 Arkistoaineiston etsiminen ja löytäminen historiantutkijan näkökulmasta

Michael Stevens suuntasi 1970-luvulla ensimmäisten joukossa katseensa historiantutkijoiden arkistokäyttäytymiseen. Stevens pyrki selvittämään kyselytutkimuksen avulla, kuinka yhdysvaltalaiset historiantutkijat löytävät ja tulevat tietoisiksi tarvitsemistaan asiakirjoista. Tutkimuksen tulosten mukaan tärkeimpinä löytämiseen vaikuttavina tekijöinä tutkijat pitivät epävirallisia hakukeinoja, kuten aiheesta kirjoitetun tutkimuskirjallisuuden viitteitä ja kollegoiden suosituksia, ja virallisempia hakukeinoja eli esimerkiksi arkistohakemistoa ja arkistoammattilaista vähemmän tärkeinä. (Stevens 1977.)

Diane L. Beattie tutki, kuinka naishistorian tutkijat etsivät arkistoaineistoa. Virallisia arkistohakemistoja vain joka neljäs piti hyvänä, ja niitä käytettiin vähemmän kuin epävirallisia hakutapoja. Epävirallisista hakutavoista käytetyin oli arkistoammattilainen², toiseksi käytetyin muiden teosten viitteet, ja kolmantena kollegat. Sen sijaan hyödyllisyyttä kysyttäessä viralliset hakujärjestelmät olivat toiseksi hyödyllisin, arkistoammattilaisen jälkeen. (Beattie 1989.) Samaa aihepiiriä kartoittivat kyselytutkimuksen avulla myös Wendy Duff, Barbara Craig ja Joan Cherry, mutta tutkimuskohteena olivat naishistorian tutkijoiden sijaan Kanadan historian tutkijat. Tutkimustulosten mukaan sekä viralliset että epäviralliset hakujärjestelmät olivat historioitsijoille tärkeitä (Duff et al. 2004).

² Jaottelu virallisiin ja epävirallisiin hakutapoihin on ongelmallinen siinä mielessä, että niiden määritelmät saattavat poiketa keskenään: esimerkiksi Stevens laskee arkistoammattilaisen kautta tehtävän haun viralliseksi, Beattie epäviralliseksi hakutavaksi.

Ian G. Andersonin (2004) iso-britannialaisiin historiantutkijoihin kohdistuneessa tutkimuksessa selvisi, että historiantutkijoiden selkeästi suosituimmat tiedonetsintämetodit arkistoissa ovat joko viittaukset tai johtolangat kirjallisuudessa: 97 % tutkijoista käytti näitä arkistoaineistoa etsiessään. Toiseksi suosituimpana olivat viralliset arkistohakemistot (89 %) ja kolmantena epäviralliset johtolangat (88 %). (Anderson 2004, 97–98.)

Donghee Sinnin (2010) tutkimuksessa selvisi, että *No Gun Ri* -joukkomurha³ tutkivilla arkistonkäyttäjillä oli laaja ja vahva verkosto, jonka välillä tutkijat jakoivat tutkimusaineistoa. Toisaalta tutkijat mainitsivat myös, että arkisto- ja kirjastoammattilaiset olivat käytännön avuksi materiaalia etsittäessä. Osa tutkijoista piti myös arkistohakemistoa hyödyllisenä, osa ei. Tutkijat toivoivat arkistoammattilaisilta aktiivisempaa otetta arkistojen sisällön mainostamisessa esimerkiksi spesifimpien arkistohakemistojen muodossa; tämä olisi tutkijoiden mukaan ollut suuri apu. (Sinn 2010, 129–131.) Eri alojen tutkijoilla oli hieman erilaiset tavat ja näkökulmat etsiä arkistoresursseja, muttei loppujen lopuksi juuri eroja tutkimusprosesseissaan (Sinn 2010, 132).

Myös historiantutkijoilla, heidän taustoillaan ja arkistoon liittyvällä toiminnalla on keskenään huomattavia eroavaisuuksia. Käyttäjien odotukset arkistolta vaihtelevat sen mukaan, kuinka kokenut tai kokematon arkiston käyttäjä on. Tämän lisäksi arkistojen eri käyttäjäryhmillä on olemassa omat, uniikit odotuksensa ja tapansa mallintaa maailmaa, jotka eivät liity kokenut-kokematon -dikotomiaan. (Duff et al. 2004.)

Toisaalta Elizabeth Yakelin ja Deborah Torresin (2003) mukaan arkiston tehokas käyttö vaatii käyttäjiltä sekä arkistoaineiston sisällön tuntemusta, esineellistä lukutaitoa että arkistoälykkyyttä (*Archival Intelligence, AI*). Lyhyesti määriteltynä näistä ensimmäisenä mainittu viittaa tutkimuskohteena olevan aiheen tuntemukseen ja toinen kykyyn tulkita asiakirjoja. Arkistoälykkyydellä sen sijaan tarkoitetaan käyttäjän tehokasta operointia arkistoympäristössä; tämä pitää sisällään muun muassa arkiston arkistointiperiaatteiden ja käytänteiden tuntemuksen sekä toimivien hakustrategioiden hyödyntämisen. (Yakel

³ Kyseessä on 1950-luvun alussa Korean sodassa yhdysvaltalaisien sotilaiden suorittama korealaisten sotapakolaisten joukkomurha.

& Torres 2003, 52.) Toisin sanoen arkistoaineiston onnistunut ja tehokas käyttö on vahvasti sidottuna yksilön omiin valmiuksiin paitsi tutkia omaa tutkimusaihettaan ja tulkita arkistoaineistoa kriittisesti, mutta myös toimia arkiston luomassa ympäristössä.

Lisäksi arkiston järjestämisperiaate ja sitä tulkitsevat arkistohakemistot vaikuttavat huomattavasti arkistoaineiston löydettävyyteen ja näin myös sen käyttöön. Täysin provenienssiperaatteen mukaan järjestetty kokonaisuus aiheuttaa sen, että käyttäjien tiedontarve täytyy tulkita arkiston provenienssin eli organisaatorakenteeseen sopivaksi (Duff 2010). Elsie Freeman pohtii arkistojen pidättäytymistä perinteisessä, provenienssiperaatteen mukaisessa arkistohakemistossa ja Freemanin luonnehtimassa ”P-metodissa”, jossa tiedonhaku tapahtuu provenienssiperaatetta noudattaen. Freemanin mukaan tässä tapauksessa arkistoilla on vaarana tulla käyttäjien näkökulmasta irrelevanteiksi, jos huomiota ei suunnata käyttäjälähtöisyyteen ja käyttäjien suosimiin hakuprosesseihin. (Freeman 1984.)

Edellä mainittu Freeman esitti ajatuksensa jo 1980-luvulla, mutta sen voisi kuvitella olevan entistä mielenkiintoisempi nykyisessä Internetin kyllästävässä maailmassamme. Toisaalta myös provenienssiperaatetta noudattava tiedonhaku, joka Suomessakin on käytössä käytännössä kaikissa isoissa arkistoissa arkistohakemiston muodossa, on puolestapuhujansa. Olennaisimmaksi kysymykseksi nouseekin, että halutaanko arkistotiedonhaku tehdä kaikkien saataville ja haettavaksi, vai sellaiseksi, että se kulkee aina portinvartijana toimivan arkistoammattilaisen läpi, tai viralliset arkistohakemistot kokonaan sivuuttaen. Olisiko arkistoihin syytä kehittää viittausjärjestelmiä, jotka antaisivat tietoa sekä siitä, mitä aineistoa on, että siitä, mitä materiaali pitää sisällään (Duff 2010)? Toisin sanoen kyse on siitä, mukaudutaanko ja reagoidaanko arkistomaailmassa muuttuvaan ympäristöön ja missä määrin.

Arkiston asiakas- tai tietopalvelussa käyttäjät olettavat saavansa arkistoammattilaiselta joko informaatiota asiakirjojen sisällöstä tai informaatiota itse asiakirjoista. Jälkimmäisessä tapauksessa olennaisena käyttäjän oletuksena on, että arkistonhoitaja osaa käyttää arkistohakemistoa ja ymmärtää arkiston rakenteen. Arkistojen tietopalvelumalli onkin perustunut ”portinvartijamalliin”, jossa arkistoasiakkaat ovat usein huonosti valmistautuneita arkistotutkimuksen tekoon ja olettavat arkistoammattilaisten olevan aineistotyyppien sekä aihepiirien asiantuntijoita, jotka tulkitsevat arkistohakemistoja asiakkaille (Conway 1994, 53–54; Tässä Henttonen 2015). Arkistoammattilaiset toimivat siis ikään

kuin portinvartijoina arkistoaineistolle, joiden luo asiakkaat eivät joko pääse tai osaa ha-
keutua itse.

Tämä sama odotus palvelusta liittyy myös fyysisten arkistojen ulkopuolelle, automati-
soituihin arkistohakemistoihin. Digitaalisen arkiston käyttäjät eivät myöskään kovin
usein vieraile fyysisesti arkistoissa, joka aiheuttaa omat haasteensa arkistoammattilaisen
asiakaspalveluun. (Adams 2007). Arkistoaineiston digitaaliseen muotoon saattaminen
saattaa itse asiassa jopa heikentää aineiston saatavuutta tai viedä sen käyttäjien ulottu-
mattomiin, kun tekniset ratkaisut estävät sähköisen aineiston käytön samalla, kun fyysi-
nen aineisto on asetettu käyttökieltoon (Hupaniitty 2011, 35).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole syventyä erinäisten arkistohakemis-
tojen ja hakutapojen tutkimukseen sinänsä, vaan pyrkiä kartoittamaan tieteellisen histori-
antutkijan tutkimusprosessia, jossa arkistoaineistoa hyödynnetään tavalla tai toisella. Osa
tätä tutkimusprosessia on materiaalin löytäminen ja luokse pääseminen, tapahtui se sitten
virallisten tai epävirallisten, fyysisten tai digitaalisten apukeinojen välityksellä.

3.2 Arkistoaineisto osana historiantutkimusta

Alaluvussa keskitytään itse asiakirja-aineistoon osana tieteellisen historiantutkimuksen
tekemistä. Luvussa 3.2.1 tuodaan esiin arkistoaineiston käytön tulkinnallinen luonne, kun
taas luvussa 3.2.2 käydään läpi, millaista arkistoaineistoa historiantutkijat ovat aikaisem-
man tutkimuksen valossa käyttäneet. Luku 3.2.3 pitää sisällään arkistoaineiston sovelta-
miskohteita ja -tapoja.

3.2.1 Arkistoaineiston luonne ja tulkinta

Arkistojen ja arkistoitavan materiaalin perimmäinen luonne vaikuttaa myös arkistoai-
neiston käyttöön. Miksi arkistoaineistoa luodaan, miksi käytetään, miksi ja mitä säilyte-
tään? Tuskin yhtäkään arkistoa luodaan ja materiaalia arkistoidaan vain arkistoinnista
ilosta: taustalla on aina jonkinlainen visio ja oikeutus toiminnalle, ja samalla myös käy-
tölle. Arkistoitu materiaali, oli arkistointiperusteena mikä tahansa, on aina jonkin tahon

mielestä merkityksellistä ja relevanttia. Sen tarkemmin arvonmääritysteorioihin mene-
mättä voi todeta, että kaikella arkistoidulla materiaalilla on eittämättä määritelty arvo.
Tämä arvo on pitkälti potentiaalinen, sillä arkistoitavan aineiston tulevaisuuden arvoa
on mahdotonta täysin ennustaa (Nilsson 1983). Tälle arvolle myös aineiston käyttö pe-
rustuu. Tai kääntäen: arvonmääritysteorioiden yleensä perustuvat ajatukseen, että käyttä-
mättömäksi jäävä asiakirja ei ole säilyttämisen arvoinen (esim. Boles & Young 1991,
42).

Arkistojen olemassaolon oikeutuksesta puhuttaessa usein viitataan arkistojen rooliin or-
ganisaatio- ja kulttuurisena tai kollektiivisena muistina. Tätä osaltaan heijastaa Jari Ly-
beckin et al. (2006) kokoaman asiakirjahallinnon oppikirjan nimi, joka on ”*Arkistot yh-
teiskunnan toimiva muisti*”. Organisaatiomuisti tarkoittaa käytännössä organisaation jo-
kapäiväisen toiminnan tukena toimivaa arkistoa; se mahdollistaa sekä työn alla olevien
prosessien pyörittämisen että vanhempaan tietoon tukeutumisen. Kulttuurinen muisti sen
sijaan toimii laajemmalla tasolla. Ajatuksena on, että arkistot toimivat laajan yhteisön,
yleensä kansan tai valtion, muistina kulttuuriperintöä vaalien ja samalla tulevaa tutki-
musta tukien. Arkistoihin liittyy muistin ja identiteetin luomisen ja ylläpitämisen teemat
sekä yksilö-, ryhmä- että yhteiskuntatasoilla (Schwartz & Cook 2002, 3).

Terry Cookin (2001) mukaan arkiston käyttäjien ja tavallisen ihmisen silmissä arkistojen
olemassaolon oikeutus tulee ennen kaikkea identiteetin, paikallisuuden ja historiantajun
sekä kollektiivisen muistin tarjoamisesta (Cook 2001). Mainittu kollektiivinen muisti on
Cookin tapauksessa määritelmällisesti kuitenkin jätetty melko abstraktille tasolle
(Sundqvist 2007, 632), eikä käy ilmi, kuinka kyseistä kollektiivista muistia käytännössä
toisinnetaan tai käytetään. Brothmanin mukaan on myös syytä erottaa toisistaan läsnä-
oleva ja välitön ”muisti” sekä kaukainen ja etäännytetty ”historia” ((Brothman 2001; tässä
Henttonen, 2015). Arkistojen samaistamisessa muistiin onkin kyse enemmänkin metafo-
rasta (Henttonen 2015). Joka tapauksessa: jos tämä asetelma kulttuurisesta muistista hy-
väksytään, on arkistoaineiston käytöllä vähintäänkin merkittävä, ellei olennaisin, rooli
mainitun muistin ja historian rekonstruoinnissa.

Arkistoaineiston käytön kannalta samanaikaisesti ongelmallinen ja mielenkiintoinen ulot-
tuvuus on aineiston tulkinta ja merkitys. Kuten sanottu, arkistoaineistolla eittämättä on
aina jokin kuviteltu merkitys. Eric Ketelaarin (2012) mukaan tämä merkitys tulee ajatella

kahdella eri tavalla: on olemassa sekä arkistoidun kohteen virallinen ja objektiivinen merkitys että subjektiivinen, käyttäjän ja käyttöympäristön luoma, merkitys (Ketelaar 2012).

Tieteellinen historiantutkimus ei ole merkityksenannon ulkopuolella, vaan niin ikään tieteelliseen historiantutkimukseen merkityksenanto ja tulkinta liittyvät kiinteänä osana. Ketelaar viittaa ranskalaisen historioitsijan Philippe Artièresin (2008) tekemään tutkimukseen, jossa neljä eri historioitsijaa tekivät samasta historiallisesta aineistosta tutkimusta toisistaan eristäytyneenä. Historioitsijat saivat samasta lähdeaineistosta huolimatta lopputuloksena hyvinkin paljon toisistaan poikkeavat tutkimustulokset. Jopa jotkin faktaluontoiset tiedot, kuten päivämäärät ja nimet, saattoivat tutkimuksissa poiketa keskenään (Artières et al. 2008; tässä Ketelaar 2012). Käytetyt asiakirjat eivät siis sinänsä menettäneet objektiivisuuttaan, mutta olivat eri historioitsijoiden eri ympäristöistä, taustoista ja historioista johtuvan subjektiivisuuden kohteena. Emme myöskään voi enää lukea arkistoituja asiakirjoja kuten esi-isämme tekivät (Ketelaar 2001).

Arkistoaineiston merkityksenantoon liittyy myös käyttäjien kognitiivinen, emotionaalinen ja motivationaalinen ulottuvuus (Kuhlthau 2004). Ketelaarin mukaan arkistoihin liittymällä liittyvä tulkinnanvapaus on eittämättä kiinni myös käytön kognitiivisen, emotionaalisen ja motivationaalisen ulottuvuuden vapaudessa, ja että tämän kolminaisuuden vapaus arkistoammattilaisten tulee varmistaa (Ketelaar 2012). Esimerkiksi historiantutkijoiden kognitiivisia prosesseja tutkimuksen tekemisessä ei ole juurikaan tutkittu (Duff et al. 2003, 474, 478).

Toisaalta myös käyttöympäristö ja -muoto, jossa asiakirjaa ylipäätään käsitellään ja käytetään, vaikuttaa merkityksenantoon; se, onko asiakirja vaikkapa fyysisessä tai digitaalisessa muodossa. Thomas Nygrenin (2014) tutkimuksessa selvisi, että ruotsalaiset historianopiskelijat suosivat digitaalisia alkuperäisaineistoja fyysisten sijaan, ja että digitaalisten alkuperäisaineistojen yhteydessä opiskelijat tapasivat tehdä kvantitatiivista tutkimusta, fyysisten yhteydessä kvalitatiivista. (Nygren 2014, 91, 98.) Mielenkiintoinen kysymys onkin, muuttaako digitaalisuus kasvaessaan historiantutkimusta vähemmän humanistiseksi (Nygren 2014, 103).

Wendy M. Duff, Emily Monks-Leeson ja Alan Galey sen sijaan pyrkivät vuonna 2012 julkaistussa tutkimuksessaan käsittelemään arkistoaineistoon liittyvää merkityksenantoa prosessina, eikä niinkään tuloksena, yhtenä tarkoituksenaan erottaa tulkinta ja etsintä toisistaan (Duff et al. 2012). Tutkiessaan kirjahistorioitsijoita he huomasivat, että tutkijat

tuovat oman verkostonsa vaatimuksia, vaikutuksia ja odotuksia arkistoaineistolle – silloinkin, kun tarkoitus on ainoastaan etsiä potentiaalista materiaalia ilman valmista tiedontarvetta (Duff et al. 2012). Omassa tutkimuksessani pyrin kartoittamaan, missä määrin tutkimukseni kohteena olevat historiantutkijat tuovat omat vaatimuksensa, vaikutuksensa ja odotuksensa arkistoaineistolle, jota he käyvät läpi osana omaa historiantutkimustaan.

3.2.2 Historiantutkijoiden käyttämä arkistoaineisto

Arkistoaineistoa ja sen käyttöä voi tutkia monesta eri näkökulmasta. Voi tarkastella aineiston tyyppiä, eli onko asiakirja tekstimuotoinen eli kirjoitetussa muodossa oleva vai ei-tekstimuotoinen. Toisaalta voi kiinnittää huomiota aineiston formaattiin: onko kyseessä fyysinen asiakirja, digitoitu versio tästä vai kenties sähkösyntyinen asiakirja. Voi myös kiinnittää huomiota asiakirjan sisältöön ja kontekstiin: onko kyseessä esimerkiksi virallinen organisaation toiminnassa syntynyt ja siihen liittyvä asiakirja vai kenties yksityisessä toiminnassa syntynyt. Asiakirja voisi sisältää lähinnä numeerista, faktamuotoista dataa, tai olla luonteeltaan narratiivisempi eli kerronnallisempi, kuten esimerkiksi kirje tai päiväkirja. Tutkimuksessani kiinnitän huomiota näihin kaikkiin elementteihin.

Diane Beattien tutkimuksessa ilmeni, että suuri enemmistö tutkimistaan naishistorian tutkijoista suosi tekstimuotoisia eli kirjoitetussa muodossa olevia lähteitä eniten. Toisaalta myös ei-tekstimuotoinen arkistoaineisto, joihin kuuluvat muun muassa valokuvat ja suullinen historiantekstitys, keräsi jonkin verran suosiota. (Beattie 1989, 40.)

Duff, Craig ja Cherry tutki niin ikään asiakirjatyypin suosiota omassa tutkimuksessaan. Tulokset olivat linjassa Beattien yli kymmenen vuotta aiemmin tehdyn tutkimuksen kanssa: tekstimuotoinen arkistoaineisto on tutkittavien historiantutkijoiden keskuudessa tutkimustensa kannalta tärkeimpänä pidetty arkistolähdetyyppi. Tutkituista 97 % piti käsin kirjoitettuja dokumentteja joko erittäin tai melko tärkeinä, ja yli yhdeksänkymmenen prosentin ylsivät myös konekirjoitetut ja julkaistut alkuperäisdokumentit. Ei-tekstimuotoisista lähteistä tärkeimpänä pidettiin valokuvia, joita tärkeinä tai melko tärkeinä piti kolme neljäsosaa tutkijoista. Karttoja tärkeinä piti enää noin puolet, ja liikkuvaa kuvaa noin joka kolmas. (Duff et al. 2004, 62.)

Huomionarvoista tosin on, että historiantutkijoiden tutkimuksen kohde ja ajankohta vaikuttavat myös arkistoaineistotyyppin suosimiseen; joitakin ei-tekstimuotoisia arkistoaineistotyypppejä ei ollut edes olemassa esimerkiksi 1800-luvulla, jota osa tutkijoista tarkasteli. Lisäksi arkistoaineisto on edelleen hyvin tekstimuotoiseen materiaalin säilyttämiseen painottunutta. (Duff et al. 2004, 62.) Historiantutkijoiden käyttämää arkistoaineistoa tarkastellessa on siis syytä ottaa huomioon tutkimuksen aihe, aikakausi ja näkökulma.

Duff et al. kiinnittivät myös huomiota historiantutkijoiden suosimiin asiakirjamuotoihin ja kysyivät tutkijoita, mitkä muodoista olivat heidän mukaansa käytetyin, pidetyin, vähiten pidetyin ja hyödyllisin. Eri muotoja tutkimuksessa olivat muun muassa alkuperäiset, valokopioidut, käännetyt ja digitaaliset dokumentit sekä valokuvat ja mikrofilmit. (Duff et al. 2004, 65–66.)

Muodoltaan historiantutkijat suosivat alkuperäisiä dokumentteja: niitä käytti ja piti parhaimpana muotona noin 90 % kaikista tutkijoista, ja noin kaksi kolmasosaa piti niitä myös tutkimuksen kannalta hyödyllisimpänä. Alkuperäisdokumentit olivat näillä kaikilla mitareilla selkeästi suosituin, joskin hyödyllisimpänä kyseistä muotoa piti enää 68 % vastaajista. Perusteluina alkuperäisdokumenttien suosimiselle mainittiin muun muassa helpolukuisuus ja lukukelpoisuus. Myös autenttisuus ja luotettavuus mainittiin alkuperäisten ansioksi, sekä se, että jäljennöksissä usein esimerkiksi marginaalimerkinnot häviävät. (Duff et al. 2004, 65–66.)

Toiseksi käytetyin muoto tutkimuksen mukaan oli valokopiot, joita käytti 69 % tutkijoista, mutta joita parhaana muotona piti enää 2 % ja hyödyllisimpänä muotona 16 % tutkijoista. Mikrofilmi jakoi mielipiteitä: niitä käytti kolme neljäsosaa tutkijoista, mutta jopa 47 % tutkijoista piti mikrofilmistä muodoista vähiten. Sen sijaan digitoituja asiakirjoja (tässä *E-reproductions*) käytti enää joka neljäs. Syiksi näiden muiden muotojen epäsuosioon kerrottiin muun muassa silmien raskuus, huono jäljennöslaatu ja heikohkot tietokoneenkäyttötaidot. (Duff et al. 2004, 66–67.)

3.2.3 Arkistoaineiston soveltaminen historiantutkimuksessa

Jacqueline Goggin tutki vuonna 1986 Kongressin kirjaston arkistoja käyttäviä tutkijoita vuosina 1971–1981. Tutkimuksessa selvisi, että suurin osa tutkijoista käytti arkistoaineistoa, mutta lähinnä vain tukeakseen jo tiedossa ollutta, julkaistua informaatiota. Tutkijat myös suosivat narratiivisia lähteitä, kuten kirjeenvaihtoa tai päiväkirjoja. Myös henkilökohtaisia asiakirjoja suosittiin virallisten asiakirjojen sijaan. (Goggin 1986.)

Gogginin tutkimuksen valossa näyttäisi siltä, että tutkimuksen kohteena olleet tutkijat suosivat arkistoaineistoja, jotka hallinnollisessa ja byrokraattisessa arkistomaailmassa ovat ennemminkin sivujuonne virallisten asiakirjojen kyljessä. Toisaalta pitää myös muistaa, että tutkijoidenkin näkökulmat ja tutkimustrendit vaihtelevat: jos tutkija edustaa tutkimusnäkökulmaltaan mikrohistoriaa, saattaa jokin vanha ja henkilökohtainen päiväkirja olla huomattavasti hedelmällisempi lähde kuin virallinen pöytäkirja.

Goggin korosti tutkimuksessaan arkistoaineiston käytön laatua (*quality of use*): tutkijat saattavat silmäillä ja tarkastella suuriakin määriä asiakirjoja, joista eivät kuitenkaan saa relevanttia informaatiota tutkimukselleen. Myös viittaukset arkistoaineistoon ovat laadultaan erilaisia: osa viitteistä on tutkimuksen kannalta melko yhdentekeviä, osa taas hyvinkin tärkeitä. (Goggin 1986, 65.) Toisin sanoen siis pelkkä kvantitatiivinen tieto asiakirjojen käyttömääristä ei välttämättä kerro asiakirjojen tutkimuksellisesta arvosta mitään.

Fredric Miller tutki niin ikään vuonna 1986, kuinka arkistoaineistoa käytettiin noin 200:ssa amerikkalaista sosiaalhistoriaa käsitelleessä tieteellisessä artikkelissa. Tutkimuksessa selvisi, että kaikissa artikkeleissa arkistoaineistolla oli merkittävä rooli. 175 artikkelia siteerasi arkistolähteitä ja 153 käytti arkistoa merkittävässä määrin. Kirjeenvaihto oli käytetyin aineistotyyppi ja yksityistä materiaalia suosittiin hieman enemmän julkiseen verrattuna, mutta julkiseen aineistoon viitattiin vahvemmin. (Miller 1986.)

Tutkimustuloksista oli myös nähtävissä, että prosessinäkökulmasta tutkivat, esimerkiksi pitkän ajan muutosta tai rakenteita selvittävät, käyttivät laskennalliseen tutkimustapaan sopeutuvaa materiaalia, kuten esimerkiksi taloudellisia tai väestönlaskenta-asiakirjoja. Tapahtumaorientoituneet tutkijat, jotka tutkivat esimerkiksi tapahtumia, henkilöitä tai instituutioita, käyttivät sen sijaan narratiivista arkistoaineistoa. (Miller 1986.) Tämän

tutkimuksen pohjalta siis näyttäisi, että viralliset asiakirjat soveltuvat, tai niitä sovelletaan, kvantitatiiviseen tutkimukseen, kun taas narratiivista arkistoaineistoa käytetään kvalitatiiviseen tutkimukseen – ainakin sosiaalhistorian parissa.

Uudemmassa tutkimuksessa Helen R. Tibbo selvitti 400 historiantutkijan arkistoaineiston käyttöä vuosina 2001–2002. Selvisi, että sanomalehdet olivat parhaimpina lähteinä pidettyjä ja eniten käytettyjä aineistoja. Näitä seurasivat suosiossa kirjeenvaihto ja päiväkirjat, toisin sanoen luonteeltaan narratiivinen arkistoaineisto. (Tibbo 2003.) D.L. Beattien (1989) naishistorian tutkijoihin kohdistuneessa tutkimuksessa selvisi, että naishistorian tutkijat käyttivät kaksi kertaa enemmän yksityisiä käsikirjoituksia lähteenä kuin hallinnollisia asiakirjoja. Beattien, Tibbon ja Gogginin tutkimuksissa korostuu narratiivisen arkistoaineiston käyttö, kun taas Millerin tuloksissa tulee esille myös byrokraattisempi hallinnollinen asiakirja-aineisto – toki myös tutkimuskohteena ovat selkeästi sosiaalhistorioitsijat, kun Tibbolla ja Gogginilla historiantutkijat yleisesti ja Beattilla naishistorian tutkijat.

Vaikuttaa siltä, että tutkimuksen kohteena olevien käyttäjäryhmien eroavaisuudet, mutta myös jo aiemmin mainittu historiantutkimuksen trendien vaihtelu, vaikuttavat käyttöön ja tutkimustuloksiin. Kvantitatiivista materiaalia usein suosivan sosiaalhistoriantutkimuksen kulta-aikaa oli juurikin 1970–1980 -luku, kun taas vuosituhannen vaihteessa mikrohistoriallinen ja laadullinen tutkimus on vallannut hegemonia-aseman (Kalela 2002). Arkiston käyttö onkin sidottuna omaan aikaansa ja käyttäjäryhmien eroihin (Ketelaar 2012). Arkiston käyttöä tuskin siis on edes mahdollista purkaa universaaleiksi lainalaisuuksiksi. On myös huomionarvoista, että edellä mainitut historiantutkijoiden arkistoaineiston käyttöä kartoittavat tutkimukset ovat jo melko pitkän ajan takaa.

Donghee Sinn (2010) tutki arkistoaineiston käyttöä hieman poikkeavalla tavalla. Hän selvitti koko käyttöprosessia ja historiantutkijoiden arkistoaineiston käyttöä yksittäisen aiheen, Korean sodan aikaisen *No Gun Ri* -joukkomurhan tutkimuksen kautta. Suuri osa tutkijoista päätyi tutkimaan *No Gun Ri* -tapahtumaa törmätessään siihen liittyviin lähdemateriaaleihin. Tutkijoilla saattoi olla laajempi tai samantapainen tutkimuskysymys, tai kokemusta samantapaisesta tutkimusaiheesta. Oli tutkijoiden alkuperäinen tarkoitus sitten mikä tahansa, arkiston dokumentit toimivat rohkaisevana välittäjänä uuteen aiheeseen. (Sinn 2010, 124–125.) Toisaalta taas kaikki tutkijat eivät olleet kovinkaan innok-

kaita hankkimaan uusia arkistollisia todisteita tutkimusta varten, vaan tyytyivät ainoastaan passiiviseen heille annettujen asiakirjojen käyttöön. Uuden materiaalin etsinnän puutteesta huolimatta nämäkin tutkijat kuitenkin tarkkailivat ja lainasivat heille saatavilla olevia lähteitä (Sinn 2010, 126). Käytännön ongelmista arkistojen ylläpidon ja organisoinnin puutteet, sekä joskus asiakirjojen huono kunto vaikeuttivat tutkimuksen tekoa. Myös taloudelliset, kielelliset ja matkustukselliset⁴ ongelmat vaikuttivat (Sinn 2010, 128).

Tutkimusta estäviä ja hidastavia seikkoja olivat ensinnäkin puutteelliset arkistot ja asiakirjojen luotettavuuden kyseenalaistaminen (Sinn 2010, 127). *No Gun Ri* -tutkijat eivät pitäneet arkistoitua materiaalia kaikkein luotettavimpana lähteenä, vaikka niitä käytettiin tutkimuksessa paljon; ainoastaan yksi tutkija ilmaisi täyden luottamuksensa armeijan arkistoon. Monet muut tutkijat kertoivat, että he luottivat ainoastaan asiakirjoista löydettyihin koviin faktoihin ja informaation osasiin. Sisältö sen sijaan koettiin usein värittyneeksi tai ei täysin objektiiviseksi. Asiakirjojen sisältö koettiin mahdollisesti väärinymmärtämisen, kulttuuristen erojen tai välinpitämättömyyden tuotteeksi. Amerikkalaiset sotilaat ja sotilasjohto saattoivat myös pyrkiä peittelemään toimiaan. (Sinn 2010, 132–133.)

Tutkijat luottivat suulliseen historiaan saman verran tai jopa enemmän kuin mitä arkistodokumentteihin. *No Gun Ri* -tutkijoille arkistodokumentit olivat toissijaisia ja tukevia lähteitä, kun taas selviytyjien ja veteraanien kertomukset olivat pääsijaisia lähteitä. Tutkijat pitivät suullisia lähteitä luotettavimpina ja etsivät arkistoaineistoa tukeakseen suullisia lähteitä. (Sinn 2010, 133.) Tutkijat joka tapauksessa käyttivät arkistoaineistoa hyvin paljon, ja arkistoaineisto oli äärimmäisen tärkeää tutkimuksen kannalta. Uuden arkistollisen todistusaineiston ilmaantuessa tutkijat laittoivat merkille, että heidän näkökulmansa ja johtopäätöksensä eivät muuttuneet, vaan tulivat selkeämmiksi ja saivat vahvistusta. (Sinn 2010, 134.)

⁴ Suuri osa *No Gun Ri* -tapahtumaan liittyvästä arkistoaineistosta sijaitsee fyysisesti Yhdysvalloissa.

3.3 Aiemman tutkimuksen rajaukset ja tutkimusmenetelmät

Historiantutkijoiden arkistonkäyttöä on jonkin verran tutkittu kvantitatiivisesti, esimerkiksi kuinka usein yksittäistä asiakirjaa on käytetty tai siihen viitattu. Lisäksi käyttöä on tutkittu erityisesti kyselytutkimuksilla,⁵ kun taas haastattelututkimuksia on toteutettu huomattavasti vähemmän. Tutkimukset ovat usein rajattu joko historiantutkijoihin yleisesti tai yksittäistä koulukuntaa edustaviin sellaisiin, ja/tai yksittäisiin arkistoihin. Arkistoaineiston käyttöä ja käyttäjien tutkimustapoja tutkittaessa rajauksen tulisi Sinnin mukaan olla melko spesifi: esimerkiksi ”humanistit” tai ”amerikkalaiset historiantutkijat” ovat turhan laajia rajauksia (Sinn 2010, 121). Oma rajaukseni on kuitenkin näennäisen laaja jo senkin takia, ettei aiheesta Suomessa juurikaan toistaiseksi tiedetä.

Ian G. Anderson (2004) tutki iso-britannialaisten historiantutkijoiden arkistojenkäyttöä kyselytutkimuksen avulla. Andersonin otanta oli 800 historiantutkijaa kaikista iso-britannialaisista historiantutkijoista, joita on 2914. Valitut historiantutkijat työskentelivät kaikkiaan 166 iso-britannialaisessa korkeakouluinstituutiossa. Kysely oli mahdollista toteuttaa internetin välityksellä, sähköisesti sekä paperisesti. Kyselyssä kysyttiin 34 erilaista kysymystä arkistonkäyttöön ja siihen kuuluvaan tiedonhakuun liittyen. (Anderson 2004, 91–92.)

Anderson ei ollut niinkään kiinnostunut siitä, miten arkistoaineistoa käytettiin, vaan siitä, kuinka historioitsijat pääsivät materiaalin jäljille ja luokse. Kyselyn vastausprosentti oli hyvin alhainen, vain 13,1 prosenttia, joka Andersonin mukaan kertoi analyysille aiheuttamiensa ongelmien lisäksi, että iso-britannialaiset historiantutkijat eivät koe arkistoihin liittyvää tiedonhakua kovin relevantiksi – samalla tavalla toteutettu tutkimus Yhdysvalloissa tuotti paljon suuremman vastaajajoukon (Anderson 2004, 93). Anderson myös haastatteli kahtakymmentäviittä historioitsijaa tarkoituksenaan hahmottaa, kuinka tehokkaita arkistoaineiston löytäminen oli ollut, ja mitä he toivoisivat arkistolta (Anderson 2004, 92).

⁵ Kyselytutkimusta ovat soveltaneet tekstissä mainituista tutkijoista muun muassa Stevens 1977, Goggin 1986, Beattie 1989, Anderson 2004, Tibbo 2004 ja Duff, Craig & Cherry 2004.

Donghee Sinn (2010) tutki arkistoaineiston käyttöä haastattelututkimuksen keinoin. Sen sijaan, että tutkimuksen fokus olisi tietynlaisissa tutkijoissa tai yksittäisessä arkistossa, Sinn selvitti koko käyttöprosessia ja historianantutkijoiden arkistoaineiston käyttöä yksittäisen tutkittavan aiheen, Korean sodan aikaisen *No Gun Ri* -joukkomurhan tutkimuksen kautta. Tutkimusmetodissa haastattelukysymykset luotiin tarkoituksenaan saada konkreettinen käsitys siitä, mitä arkistonkäyttäjän suorittaman tutkimuksen aikana tapahtuu. (Sinn 2010.)

Omassa tutkimuksessa on jonkin verran yhtäläisyyksiä toisaalta aiempien, kyselymenetelmää hyödyntäneiden tutkimusten ja toisaalta Sinnin haastattelututkimuksen kanssa. Tarkoitukseni on Sinnin tapaan kartoittaa arkistonkäyttöä laadullisen haastattelututkimuksen avulla käyttäjän näkökulmasta. Sinnistä poikkeavasti en kuitenkaan rajaa omaa tutkimustani yksittäisen tutkittavan tapahtuman kautta, vaan rajaan tutkimuksen käyttäjäryhmän avulla – samaan tapaan kuin useassa edellä mainitussa kyselytutkimuksessa. Sinn tutki kaikkia kyseistä tapahtumaa tutkivia arkistonkäyttäjiä heidän taustastaan riippumatta, kun taas itse rajaan tutkimukseen ainoastaan käyttäjien taustan mukaan, oli heidän arkistollinen mielenkiinnon kohteensa mikä tahansa.

4 TUTKIMUSMENETELMÄ, TUTKIMUKSEN KOHDE JA TOTEUTUS

Luvussa 4.1 esittelen tutkimuksen kohteen ja sen rajauksen. Luvussa 4.2 käyn tarkemmin läpi käyttämäni tutkimusmenetelmän, joka tässä tapauksessa oli laadullinen haastattelututkimus. Luvussa 4.3 kerron tutkimuksen toteutuksesta ja vaiheista käytännössä.

4.1 Tutkimuskohde ja tutkimuksen rajaus

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää arkistoaineiston löytämistä ja käyttöä tieteellisen historiantutkijan tutkimusprosessin näkökulmasta, suomalaisessa kontekstissa. Tutkimukseni pyrki vastaamaan tieteellisten historiantutkijoiden arkistoaineiston käyttöön liittyen seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) miten historiantutkijat löytävät käyttämänsä arkistoaineiston?
- 2) millaista aineistoa historiantutkijat tutkimusta tehdessään käyttävät, eli minkä muotoista ja -luontoista arkistoainestoa⁶ suositaan?
- 3) miksi historiantutkijat suosivat muodoltaan tai sisällöltään sen tyyppistä arkistoaineistoa, jota he käyttävät, ja miten he sitä käyttävät?

Tutkimuksen tavoitteena oli näiden kysymysten avulla selvittää arkistoaineiston käyttöä, käytettävyyttä ja soveltuvuutta historiantutkimukseen käyttäjän, tässä tapauksessa historiantutkijan, näkökulmasta. Tavoitteiden toteutuessa tutkimustulokset antaisivat vihjeitä tieteellisten historiantutkijoiden käytänteisiin ja näkökulmiin asiakirja-aineiston käytön suhteen. Lisäksi tavoitteena oli, että tutkimustuloksia olisi mahdollista jossain määrin

⁶ Arkistoaineiston muoto ja luonne viittaavat esimerkiksi aineiston tyyppiin, formaattiin, sisältöön ja syntykontekstiin.

hyödyntää arkistojen kehittämisessä käyttäjälähtöisemmiksi ja palvelemaan paremmin käyttäjien tarpeita.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänäni oli laadullinen haastattelututkimus, jossa haastattelin 5-10 historiantutkijaa. Laadullisen tutkimushaastattelu on tutkimusmetodi, jonka tavoitteena on tuottaa haastateltavan puhetta tutkimusaineistoksi johonkin asiaan tai ilmiöön liittyen (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 79). Tutkittavan henkilön kriteereinä olivat, että tämä on vähintään jatko-opiskelija, ja on tehnyt tai tekee parhaillaan tieteellistä historiantutkimusta, jossa käyttää arkistoaineistoa.

En siis pyrkinyt tutkimaan historiantutkijoiden arkistoaineiston käyttöä havainnoimalla ja haastattelemalla heitä käytön yhteydessä, vaan haastattelemalla heitä yleisesti ja viimeisimmästä tutkimuksesta tarvittaessa muistinvirkistystä hakien. Lähtökohtana oli, että historiantutkijoiden muistiin pohjautuvat kertomukset ovat totuudenmukaisia – ja vaikka eivät edes olisi, paljastavat haastattelukertomukset vähintäänkin sen, miten he arkistoaineiston käytön ja siihen liittyvät teemat kokevat.

Pertti Alasuutari jakaa laadullisen tutkimuksen analyysin näkökulmat faktanäkökulmaan ja interaktionäkökulmaan. Ensin mainitussa ollaan kiinnostuneita ennen kaikkea haastateltavan puheen sisällöstä ja kieli on ainoastaan kanava, jolla informaatiota välitetään. Keskustelun konteksti, käytetty diskurssi ja itse vuorovaikutustilanne jätetään huomiotta, jotka taas ovat interaktionäkökulman keskiössä. (Alasuutari 2011, 137–139.) Laadullisen haastattelun tulisi kattamaan nämä molemmat merkitystasot: haastattelijan on syytä kuunnella sekä selväsanaiset kuvaukset, että ne asiat, joita sanotaan ”rivien välissä” (Alasuutari 2011, 148).

Omassa analyysissäni pyrin kattamaan nämä molemmat näkökulmat, joskin painopiste oli tutkimusaiheen tuntemattomuuden myötä mitä ennen kaikkea haastateltavien tuottamaan suullisen informaation analyysissä, eikä niinkään haastateltavien diskurssin tai itse vuorovaikutustilanteen analysoinnissa. Koska kyseessä on laadullinen tutkimusmenetelmä, tutkimusanalyysi perustui muullekin kuin määrällisille suhteille; tarkoituksena on

etsiä tutkimusaineistosta johtolankoja tutkittavasta aiheesta ja tulkita niitä niiden tuottamisen kontekstissa (Alasuutari 2011).

Haastattelun rakensin laadulliseen tutkimukseen opastavien teosten avulla⁷ ja pyrin hyödyntämään mahdollisuuksien mukaan aiemmassa, samantapaisessa tutkimuksessa käytettyä haastattelumallia. Esimerkiksi Donghee Sinnin vuonna 2010 toteuttama, yksittäistä historiallista tapahtumaa tutkiviin kohdistettu laadullinen haastattelututkimus on menetelmällisesti lähellä omaani, vaikka tutkimukset eivätkä niissä käytetyt kysymykset keskenään täysin vertailukelpoisia olekaan.

Haastattelutyypinä käytin strukturoidun haastattelun ja teemahaastattelun yhdistelmää; haastattelun runkona oli kaikille haastateltaville esitettävät ydinkysymykset, mutta haastattelut eivät kuitenkaan orjallisesti noudattaneet ennalta määriteltyä järjestystä, eikä kaikkia kysymyksiä tullut esitettyä kaikille haastateltaville samassa muodossa. Lisäksi kyseessä oli ennalta melko tuntematon ja tutkimaton alue, joten haastattelun jähmettäminen tiukasti tutkijan omiin hypoteeseihin perustuviin kysymyksiin voisi olettaa olevan mahdollisimman antoisan tutkimusaineiston kannalta huono idea. Tämän vuoksi tarkoitukseni oli jättää haastateltaville mahdollisimman paljon tilaa myös kertoa vapaasti kysymysten tiimoilta mieleen tulevia seikkoja. Toisaalta haastattelun tueksi oli runsaasti apukysymyksiä, jos pääkysymyksiksi tarkoittamani kysymykset eivät näyttäneet tuottavan tulosta. On myös syytä huomioida, että ennakkoon määrittämäni teemat ja niihin liittyvät kysymykset olivat muutoksille alttiita tutkimusprosessin aikana – haastattelujen aikana syntyi jonkin haastateltavan vastauksiin reaktioina muutamia haastattelukohtaisia jatkokysymyksiä.

Haastattelun kysymykset tuli luoda huolellisesti, jotta minimoitiin haastattelijan vaikutus vastauksiin ja toisaalta mahdollistettiin kysymysten esittäminen samanlaisina tilanteesta toiseen (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 51). Toisaalta teemahaastattelussa kysymysten muoto ja järjestys voi muuttua (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 13); tässä tutkimuksessa huolellisuus tuli siis toisaalta kohdistaa teemojen määrittelyyn mahdollisimman pitäviksi, ja toisaalta mahdollisten keskustelun suvantovaiheiden ennakointiin ja tähän reagoivien

⁷ Muun muassa Pertti Alasuutarin *Laadullinen tutkimus 2.0* ja Johanna Ruusuvooren ja Johanna Tiittulan toimittama *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*.

apukysymysten luontiin. Haastattelutapanani oli yksilöhaastattelu, eli kaikki haastateltavat haastateltiin yksitellen.

Haastattelua ennen esittelin itseni, kerroin tutkimuksestani ja mitä siihen liittyvät termit tässä yhteydessä tarkoittivat, kerroin haastattelun rakenteesta ja aikataulusta, sekä toin oman positioni tutkittavaan asiaan ilmi, jotta myös haastateltavalla on käsitys keskustelun tarkoituksesta (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 24–25). Avoimuus tutkimuksesta ja samalla luottamuksen luominen haastateltavan ja haastattelijan välille on myös tapa pyrkiä lisäämään haastattelututkimuksen validiteettia (Alasuutari 2001, 149).

4.3 Tutkimuksen toteutus

Muotoilin haastattelukysymyksiä sekä tein alustavia tiedusteluita mahdollisille tutkimuskohteille maaliskuun ja huhtikuun 2015 aikana. Järjestin myös pilottihaastattelun jatko-opiskelijalle, ja tämän pilottihaastattelun kokemusten pohjalta muokkasin haastattelukysymyksiä mielestäni käyttökelpoisemmiksi. Haastattelut toteutin toukokuun ja heinäkuun välisenä aikana.

Haastatteluista neljä suoritin kasvotusten, kaksi etänä tietokoneohjelma Skypen avulla. Taltioin haastattelut tietokoneelleni ja litteroin tämän jälkeen haastattelut tekstimuotoon. Haastattelut pyrin järjestämään mahdollisimman joustavasti haastateltaville, jotta kynns tutkimukseen osallistumiseen oli mahdollisimman matala. Tähän liittyen järjestin mahdollisuuden suorittaa haastattelu myös videopuheluohjelma Skypen välityksellä. Haastattelut kestivät lyhimmillään noin 20 ja pisimmillään 90 minuuttia. Haastatteluympäristöt vaihtelivat: haastatteluista kaksi suoritin etänä Skypen välityksellä, kaksi haastateltavien omissa työhuoneissa, yhden kahvilassa ja yhden puistossa.

En litteroinut haastatteluja täysin sanasta sanaan, vaan jätin selkeästi aiheeseen liittymättömiä keskusteluja pois. Lisäksi muokkasin ja yhdistelin joitakin lauseita litteroinneissa, jotta puheen sisältö olisi helpommin luettavissa. Muutin esimerkiksi puhekielisiä ilmauksia kirjakielille ja yhdistelin katkeilevia lauseita ja ajatuksia samalla huolehtien, ettei haastateltavan sanoma muutu. Tämä oli perusteltua, sillä tutkimukseni näkökulma oli siinä, mitä sanottiin, eikä siinä, miten asiat sanottiin. Toisaalta tarkemman litteroinnin

etuna olisi ollut, että litteroitua aineistoa olisi mahdollista myös muiden käyttää tutkimusaineistona ja keskittyen esimerkiksi juuri diskurssiin, jonka itse jätin pääosin huomiotta.

Haastattelun alussa pyysin haastateltavia täyttämään taustatietolomakkeen, jotta taustoitettavia kysymyksiä ei tarvinnut tehdä itse haastattelussa. Tutustutin useimmissa tapauksissa haastateltavat tutkimukseeni ja sen tarkoitukseen jo ennen haastattelua sähköpostitse, jolloin haastateltavilla oli mahdollisuus virittäytyä haastattelun teemaan ja tuottaa mahdollisimman hedelmällisiä vastauksia kysymyksiini.

Taulukko 1: Yhteenveto haastatelluista historian tutkijoista

	Syntymävuosi	Nimeke	Yliopisto
Haastateltava 1	1954	lehtori	Tampere
Haastateltava 2	1987	jatko-opiskelija	Helsinki
Haastateltava 3	1986	jatko-opiskelija	Turku
Haastateltava 4	1968	lehtori	Tampere
Haastateltava 5	1987	jatko-opiskelija	Turku
Haastateltava 6	1976	tutkija/tohtorikoulutettava	Helsinki/muu

Haastattelin kuutta historian tutkijaa, joista kolme olivat jatko-opiskelijoita, kaksi ovat lehtoreita yliopistoilla ja yksi on itsenäinen tutkija. Haastattelut toteutin touko-, kesä- ja heinäkuussa 2015. Haastateltavista nuorimmat olivat syntyneet vuonna 1987, vanhin vuonna 1954. Haastateltavista kaksi edustaa Tampereen yliopistoa, kaksi Turun yliopistoa, yksi Helsingin yliopistoa ja yksi on itsenäinen tutkija, joskin tohtorikoulutettavana Helsingin yliopistolla. (Taulukko 1.) Kuudesta haastatellusta viisi olivat naispuolisia.

Haastateltavien tutkimuskohteet ja tutkimusintressit vaihtelivat näkökulmallisesti ja ajallisesti melko paljon, mutta yhteisenä tekijänä kaikki tutkimukset kohdistuivat Suomeen

ja suomalaisiin. Tutkimusmielenkiintoa kohdistettiin muun muassa keskiaikaisesta Suomesta lähivuosisikymmenien Suomeen, kaupunkikaavoista suomalaisten suhtautumiseen susiin sekä 1900-luvun suomalaiseen poliittiseen historiaan.

Haastateltavia oli verrattain vaikea löytää. Ehkä ajankohta oli monelle potentiaaliselle haastateltavalle haasteellinen, tai ehkä tutkimukseen osallistumista ei koettu vaivan arvoisena muiden kiireiden keskellä. Toisaalta tutkijat saattoivat myös kokea, että juuri heillä ei ole tutkimukselleni annettavaa – ajatus, joka nousi myös kahdessa haastattelussa esiin.

Tutkijoista kolme tunsin entuudestaan, ja tämä helpotti osaltaan haastateltavien löytämistä. Itse tutkimukseen tai kerättyyn tutkimusaineistoon en kuitenkaan koe tämän vaikuttaneen, sillä en tuntenut entuudestaan heidän tutkimuksistaan tai tiennyt heidän asiakirja-aineistonkäytöstä mitään.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimustulokset. Ensimmäisessä alaluvussa tuon esiin arkistoaineiston etsimiseen ja löytämiseen liittyviä tuloksia. Toisessa alaluvussa keskiössä on se, millaista aineistoa historiantutkijat tutkiessaan käyttävät. Kolmas alaluku kokoaa, miksi historiantutkijat aineistoa käyttävät ja millä tavoin. Viitatessani haastateltaviin käytän numerointia 1-6. Esimerkiksi ensimmäisen haastateltavan aineistoon viitataan lyhenteellä H1, tai Haastateltava H1.

5.1 Arkistoaineiston etsiminen ja löytäminen osana historiantutkijoiden tutkimusprosessia

Haastateltavat päätyivät monia erilaisia reittejä tutkimusaiheensa. Tämä taas osaltaan vaikuttaa siihen, millaista arkistoaineistoa päädytään etsimään. Tutkimuksessa selvisi, että tutkijat päätyvät useammassakin tapauksessa valitsemaan tutkimusaiheeseensa sattuman kautta (H3, H5). Yksi haastateltavista poikkesi muista selvästi tutkimusaiheen valinnassa, sillä hän tekee lähinnä tilaustöitä. Tässä tapauksessa tutkimuksen tilannut asiakas käytännössä määrittää tutkimusaiheen (H6).

Kaikilla haastateltavilla kuitenkin on jo olemassa jonkinlainen, joskin keskenään eritasoinen, kuva olemassa olevasta arkistoaineistosta tai arkiston sisällöstä. Tämä kuva saattoi toisaalta olla perua omasta kokemuksesta kyseisen aineiston parissa tai toisaalta jotakin kautta saatu viite, että tutkittava aineisto on ylipäätään olemassa. Yksi haastateltavista kertoo toisaalta tapauksesta, jossa arkistoaineiston jäljille päästiin erillisen toimintakertomuksen avulla, ja toisaalta tilanteesta, jossa tutkija jo etukäteen tiesi keskeisimpänä pitämänsä asiakirjat:

”Ja niitä [etsittäviä tutkimusaineistoja] ei löytynyt ensin arkistosta, mutta sitten löytyi toimintakertomus, jossa kerrottiin, mitä on julkaistu, ja sitten ne löytyivätkin tavallaan sieltä [arkistosta]. Ei siis ollut etukäteen tietoa tästä aineistosta, ennen kuin sai siitä muiden aineistojen kautta tietää. Mutta sitten esimerkiksi työväenpuoluetta koskevissa aineistoissa, joka aika paljon tutkittu aihe, niin niistä tavallaan tietää etukäteen, että mitkä ovat niitä keskeisimpiä asiakirjoja, ja aiempien tutkimusten kautta.” (H2)

Kokemuksella arkistoista ei viitata ainoastaan kokemukseen yksittäisestä aineistosta vaan arkistoista ja niiden sisällöistä yleisemmin. Haastateltava H6 kertoo, että tutkittavan asian lisäksi arkistossa asioidessa mieleen jää usein paljon muutakin itse tutkimusaiheeseen liittyvää tietoa. Näitä tietoja ja kokemuksia on mahdollista hyödyntää myöhemmin. Näin syntyy kokonaiskuva siitä, mitä eri arkistot suurin piirtein sisältävät, ja mistä voisi olla hedelmällistä yrittää aineistoa jonkin tutkimuskysymyksen näkökulmasta etsiä:

”Varmaan sen oman kokemuksen kautta [syntyy tietoa arkistoaineistosta]. Vaikka tutkiikin vain yhtä asiaa, niin silti silmiin jää muutakin kuin vain sitä, mitä tutkit, että varmaan oman kokemuksen tai muiden kokemusten kautta. Se on varmaan se suurin tietomäärä, että tietää, että henkilöarkistot ovat tuolla, ja mitä on kansalliskirjastoon tallennettu, ja mitä arkistoon tallennettu, ja antaa sellaisen kuvan mieleen, että mistä ensisijaisesti kannattaa mennä yrittämään.” (H6)

Haastateltava H1 sijoittaa arkistotutkimuksen vaiheeseen, jossa tutkimuskirjallisuutta on tutkittu jonkin aikaa. Haastateltava ei usko, että tutkijoista juuri kukaan lukee kaikkea mahdollista tutkimuskirjallisuutta ennen arkistossa asiointia, eikä pidä sitä edes hyödyllisenä. Toisaalta haastateltava tuo esiin, että tutkijan on oltava valmis palaamaan tutkimuskirjallisuuden pariin, ja että kyseessä on itse asiassa edestakainen ja vuorovaikutteinen prosessi arkistoaineistoon tutustumisen ja tutkimuskirjallisuuden lukemisen välillä:

”Se alkaa siinä, kun on jonkin aikaa tutkinut sitä tutkimuskirjallisuutta, niin sitten alkaa se arkistotutkimus. - - Mutta yleensä ei malta, yleensä minä eikä varmaan kukaan muukaan malta odottaa sitä, että, että kaikki kirjallisuus olisi luettu. Eikä se olisi edes hyödyllistä. Vaan halutaan mennä arkistoihin jo aikaisemmin, tai alkuperäisaineistoille jo aikaisemmin. Ja se on ihan hyvä, mutta silloin pitää olla valmis palaamaan kirjallisuuteen, että sitten kun on tonkinut niitä alkuperäisiä ja sieltä löytyykin joku kiinnostava uusi piirre. Tai sitten huomaa, kuten väitöskirjassanikin kävi, että aineisto oli tuhoutunut. Niin sitten nostetaan kädet pystyyn ja vaihdetaan vähän näkökulmaa. Ei siinä muu auta. Että siis se on sellaista edestakaista ja vuorovaikutteista toimintaa. Ja vaatii aikaa.” (H1)

Kaksi haastateltavista aloittavat usein tutkimuksensa menemällä arkistoon niin, etteivät he olleet juurikaan lukeneet tutkimuskirjallisuutta tätä ennen (H5, H6). Toinen näistä haastatelluista kertoo tutkimusaiheidensa olevansa aina jollain tavalla uusia ja halusi nähdä, mitä aineistoa mahdollisesti löytyy. Vasta tämän jälkeen haastateltava kartoittaa laajemmin muuta tutkimusta ja metodikirjallisuutta. Haastateltava pitää tärkeänä tietää

heti tutkimusprosessin alussa, onko ylipäätään olemassa tutkimukselle mahdollista aineistoa:

”Tykkään käydä arkistolla heti aluksi, etsimässä ja lukemassa. Aiheeni ovat kuitenkin jollain tavalla uusia. Haluan nähdä, mitä sieltä mahdollisesti löytyy. Sen jälkeen yritän kartoittaa muuta tutkimusta ja metodikirjallisuutta. Kaiken tämän yhteydessä aihe rakentuu. Minulle on aika tärkeää heti alusta lähtien tietää, että on olemassa mahdollista aineistoa, edes jollain tavalla.” (H5)

Toisen haastateltavan taustalla on halu mennä arkistoon ilman minkäänlaisia aineistolle asetettuja ennako-oletuksia. Haastateltava kokee, että jostakin asiasta syvästi tietäminen ohjaa myös sitä, millaisia asioita odottaa löytävän, ja samalla jotakin saattaa jäädä huomaamatta:

”Kaikki tekevät omalla tavallaan ensinnäkin, ja tiedän, että näistä on paljon variaatioita. Minun tapani on se, että uskon siihen, että luen hirveän vähän tutkimuskirjallisuutta, kun aloitan. Koska haluan mennä puhtain silmin arkistoaineiston luo, ilman minkäänlaisia ennako-oletuksia. Koska tavallaan, kun tiedät paljon, niin myös odotatkin löytäväsi sieltä tietynlaisia asioita. Mutta olen kokenut sen näin päin helpoksi.” (H6)

Haastateltavat saattavat siis perehtyä tutkimuskirjallisuuteen joko ennen arkistossa asiointia tai vasta tämän jälkeen. Etenemisjärjestyksestä riippumatta kaikilla haastatelluilla arkistot ja arkistoaineistot tulevat osaksi tutkimusprosessia jo sen alkuvaiheessa (H1, H2, H3, H4, H5, H6).

Mitä aineiston paikantamiseen tulee, ovat epävirallisemmat hakutavat, kuten tutkimuskirjallisuuden viitteet sekä professorien ja kollegoiden vinkit, kaikille haastateltaville olennainen hakutapa. Tutkimuskirjallisuuden ja kollegoiden avulla halutaan vihjeitä ja vinkkejä potentiaalisista lähteistä ja siitä millaista aineistoa ylipäätään on olemassa:

”Mutta tietenkin siinä vaiheessa, kun alkaa tutkimuksen, niin myös aiemmat tutkimukset auttavat. Että tavallaan saa sitä kautta vihiä mahdollisista lähteistä.” (H2)

”Aika usein se lähtee juuri siitä, että mitä muut tutkijat ovat käyttäneet: vinkkejä siitä, mitä edes on olemassa.” (H3)

”Viitteet joo, ja tietysti kyselemällä jonkin verran ja kirjallisuutta käyttämällä ja sen tyyppisesti - - ja kavereiden avulla, että toiset aina vinkkaavat.” (H4)

”Oikeastaan vanhasta tutkimuksesta, niiden lähdeluettelosta. Sieltä löytyy aika paljon sitä, että missä arkistoissa kannattaa käydä. - - Ja tietenkin myös professorien vinkit. (H5)

”Aika paljon se menee siihen, että kyselee kollegoilta, että tietävätkö yhtään, onko tästä missään, ja mistähän kannattaisi käydä penkomassa ja muuta vastaavaa.” (H6)

Yksi haastateltavista kertoo myös kehitelleensä omia hakujärjestelmiä, sillä kokee arkistojen viralliset hakutavat huonoiksi (H4). Lisäksi eräs haastateltavista kertoo aloittelevana tutkijana professorien vinkkien olevan erityisen tärkeitä, koska omaa kokemusta edes olemassa olevista arkistoista ei ole (H5).

Arkistoammattilaisen⁸ rooli koetaan yleisesti ottaen haastateltavien keskuudessa vähintäänkin merkittäväksi arkistoaineistoa etsittäessä ja löydettyä. Viisi kuudesta haastateltavasta tunnustaa arkistoammattilaisen vaikutuksen olevan suuri arkistoaineistoa etsittäessä ja löytäessä (H1, H2, H3, H5, H6). Ensimmäisen haastateltavan mukaan hyvä arkistonhoitaja on kullannarvoinen, sillä tämä helpottaa tutkijan työtä ja myös tekee siitä mukavampaa:

”Hyvä arkistonhoitaja on enemmän kuin kullannarvoinen. Se on loistavaa, kun saa keskustella näiden asiakirjojen kanssa aidosti tuttujen ihmisten kanssa, niin voi että kun niiden kanssa on mukava ja helppo tehdä töitä.” (H1)

Sama haastateltava kertoo tavastaan tutkimuksen loppuvaiheessa etsiä vielä jotakin yllättävää aineistoa arkistosta arkistoammattilaisten avulla. Haastateltava kertoo esimerkkinä asiointinsa Tukholman Riksarkivet-arkistossa, jolloin hän on kysynyt arkistovirkailijalta vielä jotain mahdollisesti relevanttia oman tutkimuskysymyksensä suhteen. Haastateltava on tutkimusuransa aikana kokenut tämän hedelmälliseksi hakutavaksi, sillä yleensä hän oli löytänyt jotakin yllättävää tutkimusaiheestaan:

”Ja sitten ihan viimeinen silaus on sitten se, että sokkona arkistoon ja katsotaan jos vielä löytyisi jotakin. Siis ihan hakuammunnalla, että, esimerkiksi olen mennyt Tukholmaan ja Riksarkivetiin ja näyttänyt anovalta, mennyt jonkun virkailijan luokse ja sanonut että tällaista kun tutkin, niin mitä nyt voisit vielä katsoa, ja sitten he auttavat. Siihen mennessä minä olen jo lukenut ne kaikki, mitä, mihin muut ovat viitanneet. Että minä haen vaan sitten sellaista satunnaista jotakin. Ja sitten yleensä aina jotakin yllättävää löytyy.” (H1)

⁸ Jos halutaan käyttää tutkimuskirjallisuudesta tuttua hakutapojen jaottelua epävirallisiin ja virallisiin, kuuluvat arkistoammattilaiset tutkimuksessani epävirallisiin.

Toisen haastateltavan mietteet arkistoammattilaisen roolista ovat samansuuntaiset. Haastateltava pitää arkistoammattilaisen puoleen kääntymistä kaikkein tehokkaimpana hakutapana. Haastateltavan mukaan arkistoluetteloista ei löydy kaikkea mahdollista aineistoa, vaan on olemassa myös luetteloimatonta aineistoa. Tämän luetteloimattoman paikantamisessa arkistonhoitaja on korvaamaton:

”Kaikista tehokkain totta kai on kääntyä arkiston henkilökunnan puoleen. Sen on oppinut tässä vaiheessa, että pelkkiin luetteluihin ei kannata luottaa, sieltä ei välttämättä löydy ihan kaikkea. Ainakin ne arkistot, joita olen itse käyttänyt, esimerkiksi Työväenarkisto, niin siellä on henkilökunta, joka tietää ihan tasan tarkkaan, mitä siellä arkistossa on. Siellä on aika paljon sellaistaakin, mitä ei ole vielä luetteloitu.” (H2)

Kolmas haastateltava tuo esiin kokemuksensa kadonneet aineiston etsimisestä; on itse asiassa pakko olla arkistoammattilaisiin yhteydessä, jos yrittää paikantaa kadonneita aineistoja:

”Kun lähdin niitä kadonneita tilastoja etsimään, niin otin todella moneen tahtoon yhteyttä, mutta monesta paikasta sanottiin, että eivät valitettavasti tiedä. Että piti suoraan turvautua ja kysellä [arkisto]ammattilaisilta.” (H3)

Haastateltava H5 pitää arkistoammattilaisen vaikutusta äärimmäisen suurena siihen, mitä aineistoa ylipäättään löytää. Haastateltava kokee arkistojen luettelot alakategorioineen vaikeaselkoisiksi, joita ei ole tutkijanuran alkuvaiheessa mahdollista tulkita ilman arkistoammattilaisen apua:

”Esimerkiksi tuolla ulkoministeriössä on niin hyvät arkistotyöntekijät, että kyllä se on vaikuttanut ihan älyttömästi, että mitä löytää, koska ei siitä sadasta viidestäkymmenestä kategoriasta ja alakategoriasta löydä ilman osaavaa ammattilaista. Itse en olisi ainakaan pystynyt siihen alkuvaiheessa.” (H5)

Kuudes haastateltava pitää niin ikään arkistoammattilaisen vaikutusta hyvin suurena aineiston etsimisessä. Haastateltava pitää arkistojen luetteloita vieraina, ja toi esiin, että kaikki arkistot ovat myös keskenään ainakin jonkin verran erilaisia. Lisäksi haastateltava kokee arkistoammattilaisen mahdollistavan luetteloimattoman aineiston löytämisen ja potentiaalisesti tietävän asioita, joita ei suoraan aineistosta voi lukea. Esimerkkinä haastateltava mainitsee Ehnrothin kirjekokoelman, jonka suhteen arkistoammattilainen voi kertoa Ehnrothin suvun kontekstin tuntien myös jostakin toisesta potentiaalisesti relevantista aineistosta, joka ei päällisin puolin tutkimukseen liity:

”Mielestäni hirveän tärkeä. Kun en ole arkistoalan ihminen itse, niin monesti se luettelointi ja kaikki tällainen saattaa olla vähän vierasta, ja kaikki arkistot

ovat vähän erilaisia, vaikka niitä käsittääkseni on pyritty vähän yhdenmukais-
tamaankin. Ja ne [arkistoammattilaiset] monesti tietää sellaisia. - - Vaikka
löydän Kansalliskirjastosta, että ahaa, täällä on Ehnrothin kirjekokoelma, niin
virkailija tietää, että hän oli muuten hyvissä väleissä tämän ja tämän toisen
aatelisen kanssa, että katsopa myös se vielä. Että sanoisin, että se on hyvinkin
ratkaisevaa. Ja tietysti arkistosta kuin arkistosta löytyy hyvin paljon materi-
aalia, jota ei ole vielä keretty luetteloita.” (H6)

Toisaalta sama haastateltava pohtii myös, että koska arkistoammattilaisen kanssa asioi-
minen on pohjimmiltaan ihmisten välistä vuorovaikutusta, vaikuttaa arkistoammattilaisen
hyödyllisyyteen myös arkistoasiakkaan ja -ammattilaisen välinen henkilökemia:

Riippuu varmaan henkilökemiastakin, että vaan tulee joidenkin kanssa pa-
remmin toimeen ja saa sitä kautta paremmin infoa ja parempaa palvelua.”
(H6)

Arkistoammattilaisen koetaan siis olevan tärkeä tekijä arkistoaineiston etsinnässä. Osaa-
van arkistoammattilaisen koetaan helpottavan työtä, auttavan aineiston paikantamisessa
ja tuovan sellaista tietoa, jota itse aineistosta ei välttämättä löydy tai aineistosta, jota ei
muulla tavalla edes löytyisi. Haastateltavien tuntemusten mukaan arkistohenkilökunta
tietävän paremmin, mitä arkisto sisältää, ja myös aineistosta, jota ei ole vielä luetteloitu.
Arkistoammattilaisen asiantuntemukseen ja tietoon tukeudutaan erityisesti, kun halutaan
löytää uutta ja yllättävää tietoa. Muutama haastateltava kokee lisäksi arkistoammattilai-
sen avun tärkeäksi, kun on tarkoitus tulkita arkistoluettelo ja ylipäätään paikantaa aineis-
toa.

Toisaalta yksi haastateltavista ei pidä arkistoammattilaisen roolia erityisen merkittäväksi
enää tänä päivänä. Roolin muutoksen syyksi hän arvioi aineiston ja toimintaympäristön
digitalisoitumisen. Haastateltava muistelee, että aiemmin arkistoammattilaisen asema oli
keskeisempi, koska arkistoasiakas joutui väkisinkin asioimaan ammattilaisten kanssa ai-
neistohaun ja -paikantamisen toimiessa paperisesti. Nykyään sen sijaan aineisto tilataan
tietokoneella, eikä arkistoammattilaista enää näy yhtä paljon kuin ennen:

”Aika vähäiseksi se jää tänä päivänä. Ennen muistan, kun aloittelin näitä
hommia, niin arkistovirkailijat olivat keskeisemmässä asemassa. Koska jou-
tui tavallaan heidän kanssaan neuvottelemaan, kun meni sinne ja jätti lappua.
Nykyään kun arkistossakin se materiaali suunnilleen tilataan tietokoneella ja
loppujen lopuksi sitä virkailijaa suurin piirtein näkee ainoastaan silloin, kun
hän tuo sitä materiaalia, jos silloinkaan. Että se on kyllä vähän häipynyt taus-
talle se arkistovirkailijan rooli, ja se on toisaalta vähän ikäväkin asia, mutta
näin se on mennyt.” (H4)

Ainoastaan kaksi haastateltavista tuo esiin arkistoluettelot silloin, kun haastattelussa kysyttiin heidän arkistoaineiston etsintätapojaan (H1, H2). Toinen henkilöistä pitää luetteiloita hyvänä hakukeinona ja toivoo niiden käyttöä opetettavan yliopistoissa edelleen. Haastateltavan mielestä arkistoluettelo tarjoaa tietoa helposti, ja myös itse arkistosta ja sen hierarkiasta – tietoa, jota Internetin luettelointi ei haastateltavan mukaan tarjoa:

”Meillä viranomaisarkistoissa on se yhteinen ja sama kaava, niin ne kaavat ovat tavattoman helppoja, kun sen kaavan osaa. Sen takia minusta se olisi ihan hyödyllistä edelleenkin pakko opettaa. Koska silloin saisi käsityksen siitä, mikä arkisto on. Pörrää täällä, tässä nettiluetteloinnissa, siellä kyllä mainitaan, mutta... ..sitä kautta ei tule hierarkian muotoa helposti esiin.” (H1)

Arkistoluettelo ja sen tulkinnan helppous tai vaikeus herättää haastateltavissa myös vastakkaisia näkemyksiä. Kaksi haastateltavista eivät pidä arkistoluetteloa (tai arkistohakemistoa) käytännöllisenä (H4, H6). Toinen näistä haastateltavista on sitä mieltä, etteivät tutkijat osaa arkistoluetteloa lukea tai tulkita kovin hyvin. Haastateltavan mukaan lukemisen ja tulkitsemisen mahdollistamiseksi pitäisi tietää, mitä hakea, tai millä tavalla. Haastateltava toivoisi sen sijaan mahdollisuutta katsella kokonaisuuksien mukaan. Ylipäätään kaikki sellaiset aineistokokonaisuuksien esitystavat, jossa on näkyvillä mahdollisimman paljon kerralla näkyvillä, esimerkiksi aikakausittain jaoteltuna, vetoaa haastateltavaan:

”Tutkijat eivät kovin hyvin osaa sitä. Joskus muinoin olen arkistokurssin käynyt, mutta kyllä se aika hankalaa on, ja tosiaan se Kansallisarkiston hakusysteemi... kun pitäisi tietää, mitä hakee. Kun taas sitten tutkija haluaisi nähdä ne materiaalit ja katsella ikään kuin tarjottimelta, että mitäs voisi vähän tsekata ja tarkastella. Että kaikki sellaiset ovat mukavempia, joissa on näkyvillä mahdollisimman paljon kerralla. Että katsonpa yhdeltä aikakaudelta ja katsonpa tuota ja katsonpa tätä. - - Että kyllä nämä arkiston hakusysteemit yleisesti koetaan tosi vaikeiksi.” (H4)

Toinen mainitusta kahdesta haastateltavista kokee niin ikään luetteloinnin vieraaksi. Lisäksi haastateltava on sitä mieltä, että arkistot ovat arkistoihmisten näkökulmasta rakennettuja, ei niinkään käyttäjien:

”Kun en ole arkistoalan ihminen itse, niin monesti se luettelointi ja kaikki tällainen saattaa olla vähän vierasta, ja kaikki arkistot ovat vähän erilaisia - - [Arkistot] ovat rakennettu arkistoihmisten näkökulman kautta, ei käyttäjän kautta.” (H6)

Mainitut kaksi haastateltavaa pitävät siis arkistoluetteloita vieraina, vaikeatulkintaisina ja tutkijoille vaikeakäyttöisinä. Sen sijaan kyseisten tutkijoiden toiveet arkistoaineiston etsimisen suhteen viittaavat mahdollisuuteen katsella mahdollisimman paljon aineistoa keralla, lähestyen enemmänkin sisältö- tai kronologisperusteista aineiston esitystapaa nykyisen arkistojärjestysperiaatteen sijaan.

5.2 Historiantutkijat ja arkistoaineisto

Kaikki haastateltavat ovat yksimielisiä alkuperäisaineiston ja historiantutkimuksen välisestä suhteesta. Yksi haastateltavista tiivistää tämän suhteen toteamalla, että aina on pyrittävä ”Niin alkuperäisille kuin mahdollista” (H1). Kaksi haastateltavista perustelee alkuperäisaineistolle pyrkimistä sillä, ettei toisen tutkijan tekemään tulkintaan voi aina luottaa, tai koko viite voi ylipäätään olla virheellinen (H4, H6). Haastateltava H4 kertoi, että aineiston tulkintaan liittyy esimerkiksi käsialaan ja kieleen liittyviä kysymyksiä, joiden kohdalla tutkijoiden tulkinnat voivat keskenään poiketa:

”Kyllä aikalailla menen sinne alkuperäisiin, että pakko on itse katsoa se, että ei voi oikein luottaa toisen tekemään tulkintaan. Kun siinä on se käsiala ja kielijutut ja muut, että mieluusti kyllä, jos teen omaa tutkimusta, niin kyllä menen sinne ihan alkuperäisten äärelle.” (H4)

”Jos näen, että joku toinen on viitannut tähän alkuperäisaineistoon, jota käytän, niin pyrin varmistamaan, että myös näin on. Koska tekeväälle sattuu ja rapatessa roiskuu, että se [viite] ei aina pidä paikkaansa.” (H6)

Alkuperäisaineistolle pyrkimistä pidetään historiantutkimuksen lähtökohtana, ja mahdollisuutta omaan tulkintaan aineistosta pidetään tärkeänä. Toisaalta tutkijat eivät kuitenkaan aina hakeudu tai pääse alkuperäisaineistojen luo. Muun muassa pitkä etäisyys tai kiire koetaan joissain tapauksissa esteiksi alkuperäislähteiden luokse pyrkimisessä:

”No joskus erilaisista syistä, esimerkiksi jos joku sijaitsee tosi pahassa paikassa, tai siis tänä talvenakaan mulla ei ollut mitään mahdollisuuksia ajatella, että lähtisin hakemaan alkuperäisiä.” (H1)

Alkuperäisaineistoa ei kuitenkaan useimpien haastateltavien mukaan tule käyttää toisen käden, toisen tutkijan viittauksen⁹ kautta. Tällaisissa tapauksissa tutkijat eivät viittaa alkuperäisaineistoon, vaan toisen tutkijan tekemään tutkimukseen (H1, H2, H4, H6). Toisaalta kaksi haastateltavista, molemmat jatko-opiskelijoita, näkevät alkuperäisaineistoihin toisen käden kautta viittaamiseen joissakin tilanteissa perustelut. Toinen näistä haastatelluista kertoo tapauksesta, jossa alkuperäisaineistot olivat kadonneet, mutta olivat kuitenkin tutkimuskirjallisuudessa esillä. Haastateltu ei myöskään ehtinyt jäljittämään näitä kadonneita aineistoja. Haastateltu tutkija koki aineistoja aiemmin käsitelleen tutkijan tarpeeksi isoksi auktoriteetiksi, joten viittasi aineistoon, vaikkei ollut sitä itse saanut käsiinsä:

”Yhdessä teoksessa [eräs tutkija] on ilmeisesti päässyt käsiksi näihin [kadonneisiin] tilastotietoihin, koska antaa yksilön tarkkuudella tietoja juuri näistä vuosista. Oletetuista tilastotiedoista, siis, tieto on aina hieman epävarma. Viittasin kuitenkin tässä artikkelissa tähän [kyseisen tutkijan] teokseen, koska en ehtinyt jäljittämään tilastoja. [Kyseinen tutkija] on ainakin silloin ollut sellainen auktoriteetti, johon koin, että ainakin jollain tavalla voi luottaa, ja että tiedot pitävät paikkansa. Mutta siis tällaisessa tilanteessa, kun en päässyt alkuperäisaineistoon käsiksi, enkä ehtinyt lähteä jäljittämään.” (H3)

Myös toinen näistä haastatelluista kertoo tapauksesta, jossa koki erään vanhemman tutkijan tarpeeksi suureksi auktoriteetiksi, jotta hänen viitteitään voi käyttää suoraan tutustumatta kaikkeen aineistoon itse. Haastateltu oli tarkistanut osan vanhemman tutkijan käyttämistä viitteistä, ja koska ne olivat paikkansapitäviä, koki haastateltu mahdollisuuden luottaa muihinkin viitteisiin:

”Katsoin sitä aineistoa jonkin verran läpi, esimerkiksi [eräs tutkija] on käynyt DDR-arkistoa sen verran paljon läpi, löysin muutaman niistä hänen lähdeviitteistään ja totesin, että todennäköisesti muutkin ovat oikein, koska nämä löytyvät. Joten saatoin käyttää myös suoraan hänen lähdeviitteitään. Jokainen on validoitu kuitenkin, että ei suoraan kuitenkaan tule luotettua. - - Se vaatii ehkä kuitenkin sen, että aina se [aineisto ja viittaaja] pitää jollain tapaa validoida.” (H5)

⁹ Kyseessä viittaaminen alkuperäisaineistoon ilman, että itse on omakohtaisesti tutustunut siihen.

Kaksi haastateltavista siis kokevat, että joku auktoriteetiksi mielletty muu tutkija tai toimija koettiin mahdollisuudeksi viitata alkuperäisaineistoon ilman omakohtaista tutustumista siihen. Toisaalta myös kyseiset haastateltavat pyrkivät toisen käden viittauksia alkuperäisaineistoon välttämään. Jos näin toimii, pitää se tutkijoiden mukaan olla valmis myös perustelemaan.

Yksi haastateltavista avaa alkuperäisaineistojen merkitystä kertomalla niiden tarjoavan varmemmin totuudenmukaista tietoa ja mahdollistavan oman tulkinnan erään esimerkin kautta. Tutkija käyttää esimerkkinä tästä tilannetta, jossa erääseen kronikkaan ohjaava viite oli ajoitettu eri tavalla kuin alkuperäisessä kronikassa. Selvisi, että toisessa kopiassa samaa kronikkaa tutkittava asia olikin ajoitettu kolme viikkoa taaksepäin. Tämä oli tutkijan silloisen tutkimusongelman kannalta hyvin relevantti tieto:

”Kronikassa, johon viitattiin, niin siinä [tutkittava] asia oli ajoitettu. - - Ja sitten kun katsoin sen painetun version, niin sielläpä olikin alaviite, jossa mainittiin, että toisessa kopiassa sitä samaa kronikkaa, onkin merkitty, että joulun jälkeen. - - Eli siis siinä se ajoitus siirtyi kolmisen viikkoa taaksepäin. Joka siinä minun ongelmassani oli ihan ratkaiseva juttu.” (H1)

Toisaalta samassa haastatteluissa tulee myös ilmi, ettei kaikkea informaatiota tule alkuperäislähteistä varmistettua. Yksi haastateltavista kertoo, että tietynlaiset asiat ja tiedot, kuten elämäkertatiedot, koetaan luonteeltaan sellaisiksi, joita ei välttämättä tarvitse itse alkuperäisaineistosta tarkistaa – ellei sitten jokin asia aiheuta erikseen aiheuta epäilyksiä:

”Ja sitten taas monenlaisia muita asioita, vaikkapa juuri elämäkertatietoja ja muita tällaisia, niin ne ovat monien muiden tutkijoiden jo esiin kaivamia, ei niitä tarvitse itse siellä tavallisesti alkuperäisistä hakea. Ellei sitten ala joku asia oikein ihmetyttämään, että mikä, miten tämä nyt voi olla, sitten pitää käydä tarkistamassa.” (H1)

Alkuperäisaineiston rooli on siis historian tutkimusta tehdessä haastateltujen mukaan merkittävä, ja historian tutkijan omaa tulkintaa pidettään tärkeänä. Tutkimusten olosuhteet ja realiteetit kuitenkin vaihtelevat, samoin mahdollisuudet päästä alkuperäisaineiston luo. On tutkijoiden ratkaisu hyödynnettävän aineiston suhteen mikä tahansa, on sen käyttö ja käyttötapa pystyttävä perustelemaan.

Mitä käytetyn arkistoaineiston muotoon tulee, on tekstimuotoinen arkistoaineisto kaikkien haasteltavien käytössä yleisin. Muunlaistakin aineistoa, kuten kuva-aineistoa, kyllä

pyritään mahdollisuuksien mukaan hyödyntämään, mutta tekstimuotoisen aineiston dominoiva asema on selkeä. (H1, H2, H3, H4, H5, H6.)

Kun taas haastateltavilta kysytään tarkemmin heidän tutkimuksissaan käyttämänsä arkistoaineiston piirteistä, korostuu erityisesti hallinnollinen, virallinen ja julkinen aineisto. Haastateltava H1 kertoo Suomen historiaa tutkittaessa hallinnollisten asiakirjojen ja pöytäkirjojen olevan pääasiallinen tutkimusaineisto:

”Tässä Suomen historian puolella, niin ne ovat hallinnollisia, lähinnä hallinnollisia asiakirjoja ja pöytäkirjoja ja tämän tapaisia.” (H1)

Toinen haastateltava tutkii erityisesti poliittista historiaa ja kertoi, että viralliset aineistot, kuten asiakirjadokumentit, komiteamietinnöt ja toimintakertomukset, ovat pakollinen runko tutkimuksen taustalle ja pääasiallisia viittauksen kohteita:

”Kun tutkin poliittista historiaa, niin siinä on aika paljon juuri näitä tällaisia asiakirjadokumentteja, komiteamietintöjä, järjestöpuolella toimintakertomuksia ja -suunnitelmia, mitkä ovat tavallaan se ehdoton pakollinen runko siihen tutkimuksen taustalle. - - Pääasiallisesti ne, mihin sitten viitataan, ovat niitä virallisia.” (H2)

Kolmas haastateltava kertoo kaiken tähän saakka käyttämänsä aineiston olleen julkista. Tämän taas haastateltava kokee johtuvan kiinnostuksesta kartoittaa yleisempää tasoa yksittäisen kansalaisen sijaan:

”Mulla ovat kaikki käyttämäni aineistot olleet julkista, ei yksityistä. Tietysti ne kertovat aina valtiomiesten omistakin näkemyksistä, mutta oma kiinnostuksen kohteeni on, vaikka on mahdotonta kaikkien suomalaisten suhtautumista, mutta kiinnostaa kuitenkin se yleisempi taso.” (H3)

Neljännän haastateltavan vastauksissa nousevat esiin viranomaisten tekemät asiakirjat, jotka liittyivät väestöön, verotukseen ja oikeudenkäynteihin:

”Viranomaisten tekemät asiakirjat, ihan sellaiset väestöön liittyvät, ja verotukseen ja oikeudenkäynteihin ja muuhun tällaisiin. Eli viranomaisarkistot oikeastaan.” (H4)

Viides haastateltava käyttää useimmiten tutkimuksessaan valikoitunutta, julkisten instituutioiden materiaalia, kuten presidentin kanslian tai ulkoministeriön aineistoa:

”Pääasiallisesti aineisto oli presidentin kanslian, ulkoministeriön ja Ahti Karjalaisen aineisto, että kuitenkin aika sellaista valikoitunutta ja julkista, julkisten instituutioiden materiaalia.” (H5)

Kuudes haastateltava kertoo käyttävänsä erityisesti yritysten ja yhdistysten pöytäkirjoja, johtuen osaltaan siitä, että kyseinen tutkija tekee pääsääntöisesti tilaustöitä:

”Varmaan johtuen siitä, kun tulee tehtyä näitä tilaustöitä, niin se on varmaan se yritysten tai yhdistysten pöytäkirjat. Se on varmaan se useimmiten käytetty lähderyhmä.” (H6)

Haastateltujen käyttämää aineistoa saatetaan siis perustella sen olevan pakollinen runko tutkimukseen, tai sen koetaan heijastelevan paremmin yleistä tasoa verrattuna muunlaiseen aineistoon. Toisaalta se saattaa tulla tutkimuksen luonteen vuoksi ikään kuin automaattisesti riippuen muun muassa tutkijan edustamasta historian tutkimussuuntauksesta¹⁰ tai tavasta tehdä historiantutkimusta.

Aineiston virallisuusaste on joidenkin tutkijoiden kohdalla tutkittavan aikakauden takia osittain pakon sanelema ja säilytys- ja säilymiskysymysten luomana realiteettina. Yhden haastateltavan mukaan viralliset asiakirjat ovat paremmin säilyneet ja tämän myötä niiden avulla historiallisia muutoksia on niiden avulla helpompi paikantaa:

”Näen tämän asian oikeastaan säilytys-, tai säilymisongelmana. Viralliset asiakirjat ovat yleensä säilyneet paremmin, niitä on säilynyt. Niin sen takia niistä saa usein täydellisempiä sarjoja, niistä saa ajallisen muutoksen paremmin esille kuin yksityisestä.” (H1)

Toisaalta myös muunlainen aineisto virallisen, hallinnollisen ja julkisen ulkopuolella kiinnostaa haastateltuja tutkijoita. Haastateltava H2 kertoi mielellään yhdistelevänsä erilaisia aineistotyyppisiä ja samalla etsivänsä vaihtoehtoisia kertomuksia. Kyseinen tutkija toivoo saavansa ”kovan aineiston” lisäksi tutkimukseen sen ympäriltä ihmisen tarinan. Yksityisemmän aineiston avulla on tutkijan mukaan mahdollista täydentää ja ymmärtää virallista aineistoa paremmin:

”No itse tavallaan tykkään yhdistellä [eri aineistotyyppisiä] - - Koitan myös löytää siihen sellaisia vaihtoehtoisiaakin kertomuksia. Ettei se olisi ainoastaan

¹⁰ Tässä tutkimuksessa haastateltavat edustavat Suomen historian, poliittisen historian ja kulttuurihistorian tutkimusta.

sellaista niin sanottua kovaa aineistoa, vaan myös tavallaan sen ympäriltä tällainen ihmisen tarina. - - Yksityisemmän aineiston kautta voi täydentää ja voi ymmärtää paremmin sitä virallista.” (H2)

Haastateltava H3 tuo esiin, että aineistoja voi tarkastella monesta näkökulmasta; lähteet, kuten tilastot ja raportit, antavat monenlaista tietoa myös rivien välistä itse asiakirjojen sisällön lisäksi. Esimerkkinä tutkija käyttää tilastoja, joista voi fakthanomaisten tapahtumien lisäksi saada tietoa esimerkiksi vallankäytön ja tiedon yhteydestä. Toisaalta haastateltava kokee koko jaottelun julkiseen ja yksityiseen aineistoon joissain tapauksissa keinotekoiseksi, sillä niitä ei välttämättä voi täysin erotella toisistaan:

”Katson, että se kertoo kuitenkin myös siitä henkilökohtaisesta, että ei voi täysin erottaa sitä yksityistä ja yleistä. - - Hirveästi tykkään tilastoista. - - Tilastoissa kiinnostaa se, että ne antavat jotain osviittaa faktuaalisista tapahtumista, mutta ennen kaikkea tilastot tällaisena vallankäytön tai vallan ja tiedon yhteenliittymänä. Että niistä saa monenlaista tietoa: ne kertovat myös ihmisten halusta kerätä kaikenlaista tietoa. Ja sitten vaikkapa nämä ministeriön määräämien työryhmien raportit ovat välillä aika puuduttavaa ja sellaista hallinnollista tekstiä, mutta nekin ovat usein tosi mehukkaita, että sieltä voi rivien välistä lukea monia asioita.” (H3)

Asiakirja-aineistotyyppi ei kuitenkaan vielä välttämättä kerro itse aineiston sisällöstä. Kaksi haastateltavista (H1, H6) tuovat esiin, että myös asiakirja-aineistotyyppien sisällä voi olla sisällöllistä vaihtelua riippuen esimerkiksi aikakaudesta tai asiakirjan luojasta. Toinen näistä haastateltavista tuo esiin päiväkirja-aineiston eroja riippuen kirjoittajasta. Haastateltavan H1 mukaan esimerkiksi poliitikko tai muu julkisuuden henkilö, jolla on tietynlainen yhteiskunnallinen asema, sensuroi päiväkirjaansa. Sen sijaan ilman selkeää yhteiskunnallista vaikutusta toimiva keskiverto kansalainen kirjoittaa todennäköisemmin ilman sensuuria ja samalla tuoden ilmi tietoa, jota ei muualta löydy:

”Päiväkirjat ovat sitten tietenkin tavattoman mielenkiintoisia, mutta niiden kohdalla on sitten sillä tavalla eroja, että jos on poliitikko tai joku tällainen henkilö, joka aikoo olla julkisuuden henkilö, niin hänhän koko ajan sensuroi sitä päiväkirjaansa. Ja miettii sitä, mitä ne tulevat polvet näkevät. Että sikäli se ei pulppua syvältä sydäimestä. Ja sitten taas, jos on vaikka joku nuori ihminen, jolla ei sinänsä ole mitään aikomuksia tulevaisuuden suhteen sen isommin, niin hänhän voisi todella vuodattaa sen koko sydänverensä siihen, ja tuottaa samalla tietoa, jota ei sitten todellakaan mistään muualta löydy.” (H1)

Haastateltava H6 sen sijaan kertoo pöytäkirja-aineiston vaihtelusta aikakaudesta riippuen. Haastatellun tutkijan mukaan noin 1980-luvuille saakka esimerkiksi yritysten kokousten pöytäkirjat olivat monipuolisia siinä mielessä, että osallistujien mielipiteet ja päätöksiin

johtanut polveileva keskustelu oli myös pöytäkirjaan dokumentoitu. Sen sijaan 1980-luvulta lähtien pöytäkirjojen sisältö muuttui huomattavasti suppeammaksi, ja pöytäkirjoihin sihteeri kirjasi enää kokouksessa tehdyt päätökset ilman syitä päätökseen tai tähän liittyntä keskustelua:

”Sanotaan johonkin 1970 - 1980-luvuille saakka oli oikeastaan ihastuttavaa, millaisia pöytäkirjoja yrityksen kokouksista on tullut. Ne ovat sellaisia keskustelupöytäkirjoja, joissa kerrotaan kaikki ja ihmiset sanoivat hyvin mielipiteensä julki. Sitten tullaan 1970 - 1980-luvuille, niin ne ovat sellaisia, joissa että sihteeri kirjoittaa, että päätettiin laajentaa toimintaa ja piste. Joka ei avaa lainkaan, että minkä ihmeen takia näin tehtiin.” (H6)

Fyysisen ja digitaalisen arkiston ja arkistoaineiston välillä tuntemukset vaihtelevat. Sekä käyttökokemuksessa ja käytössä että itse aineistojen välisissä ominaisuuksissa haastateltavat näkevät eroja. Yksi haastateltavista suosii ehdottomasti fyysistä arkistoa ja aineistoa, erityisesti digitaalisuuteen liittyvien fysiologisten ongelmien myötä. Tietokoneen ruutu ja sen sinisyys aiheuttavat rasitusta silmille, ja lisäksi haastateltava kokee tietokoneen äärellä istumisen epämukavaksi:

”[kysyttäessä, suosiiko fyysistä vai digitaalista aineistoa] Fyysistä, ehdottomasti. Inhoan sitä [tietokoneen] ruutua. Mulla on kyllä nyt uudet silmälasit, jotka poistavat sitä sinisyyttä, kun siitä [tietokoneruudusta] poistuu se sinisyys, niin se vähän helpottaa. Mutta muuten mielestäni esimerkiksi tämä asento on tavattoman epämukava [viittaa asentoon, jossa istutaan tietokoneen äärellä].” (H1)

Loput haastateltavista asettavat fyysisen ja digitaalisen arkiston ja arkistoaineiston vähintään keskenään samanarvoisiksi, joskin digitaalisen arkiston ja arkistoaineiston helppokäyttöisyys ja esteettömyys nousevat vahvuutena esiin useassa haastattelussa. Haastateltava H2 kertoo digitaalisen aineiston olevan fyysiseen verrattuna helpompaa käyttää, eikä tutkija ole arkistossa asioinnin suhteen sidottu yhteen paikkaan ja arkistojen aukioloaikoihin. Haastateltava tuo myös esiin, että jos aineisto on digitoitu, on se todennäköisesti myös saatavilla:

”Käytän molempia. Oma kokemukseni on tietysti se, että digitaalista on helpompi käyttää. Riippuu tietysti myös siitä, että se on tarjolla, mutta aika usein jos aineisto on digitoitu niin se on myös saatavilla. Ei ole pelkästään yhdessä paikassa, jolloin tutkija ei ole sidottu arkiston aukioloaikoihin.” (H2)

Haastateltava H3 mainitsee, ettei välttämättä ole tarvetta päästä fyysisen aineiston pariin, vaikka se miellyttävää onkin. Hakusanojen mahdollistaminen ja niiden avulla etsiminen helpottaa aineiston läpikäyntiä:

”Minulla ei useinkaan ole tarvetta päästä ihan sormituntumalla lukemaan lehtiä, vaikka vanhoja sanomalehtiä onkin kiva lukea ihan käsin. Mutta arvostan, että ne ovat digitoitu ja ne ovat netissä. Niistä pystyy hakusanoilla etsimään jotain tiettyä, se helpottaa tosi paljon.” (H3)

Haastateltava H4 pitää niin ikään digitaalista arkistoa ja aineistoa tehokkaampana, sillä fyysiseen verrattuna digitaalista aineistoa on mahdollista käydä läpi suurempia määriä kerralla. Tämä auttaa olennaisten asioiden löytämisessä ja tulkinnassa, eli yleisesti ottaen parantaa työntekoa:

”No ei sillä tavalla [ole väliä, käyttääkö fyysistä vai digitaalista aineistoa tai arkistoa], että tykkään digitaalisesta aineistosta, kun sitä pystyy käymään huomattavan suuremmalla volyyymillä läpi. Että jos arkistossa alkuperäisiä katselee, niin siinä lyhyessä, muutaman tunnin ajassa ehtii paljon vähemmän. Että sitten kun omalta näytöltä pääsee, niin se materiaalin määrä ja että sieltä löytää ja pystyy tulkitsemaan, niin se huomattavasti parantaa sitä työtä.” (H4)

Myös haastateltava H6 kertoo digitaalisen aineiston ja arkiston olevan helpompia käyttää, eivätkä ne ole mihinkään yksittäiseen paikkaan sidottuja. Fyysisessä arkistossa asiointi sen sijaan saattaa tuottaa ongelmia esimerkiksi lounaspaikan etsimisessä, eikä arkistoa-ineiston äärelle saa ottaa kaikkea haluamaansa mukaan:

”Tietenkin se digitaalinen on helpompi käyttää, oli missä vaan. Kun taas fyysinen arkisto on usein sitä, että joutuu ihan kummallisiin paikkoihin töihin, ja on vaikea löytää lounaspaikka, ja osa tavaroista pitää jättää - hyvä, että edes puhelin saa olla mukana.” (H6)

Haastateltava H5 sen sijaan tunnustaa jo mainitut digitaalisen arkiston ja aineiston hyvät puolet esimerkiksi sijaintiin liittyvien ongelmien suhteen, mutta vierastaa digitaalisia arkistoja huonojen käyttökokemusten vuoksi. Digitaalisissa arkistoissa tulisi haastateltavan mukaan olla helpompaa hakea tietoa. Haastateltava ei koe digitaalisia arkistoja yhtä täydellisiksi kuin fyysisiä:

”Sillä ei ole loppujen lopuksi väliä [käyttääkö fyysistä vai digitaalista aineistoa]. Kokemukseni vain digitaalisesta arkistosta on niin huono, että siihen verrattuna suosin fyysistä arkistosta. Minulla ei kuitenkaan ole mitään syytä vierastaa digitaalista arkistoa, jos pystyisin etsimään tietoa sieltä helpommin, jos arkisto on täydellinen. Fyysinen on aina täydellinen. Mutta ei minulla ole

syytä olla digitaalista arkistoa vastaan, että olisi se helpompaa ihan etäisyyksienkin puolesta.” (H5)

Digitaalista arkistoa ja aineistoa pidetään joka tapauksessa tutkijoiden keskuudessa arvokkaana ja tutkimusta tehostavana ja helpottavana. Yhtä kaikki moni haastateltavista näkee fyysisessä arkistossa tai aineistossa sellaisia ominaisuuksia, joita digitaalinen arkisto tai aineisto eivät pysty tarjoamaan. Yksi haastateltavista nostaa esiin fyysiseen arkistoon liittyvän miellyttävän tuoksun ja arkistovirkailijat. Hyviksi puoliksi haastateltava näkee niin ikään toiset tutkijat, joiden kanssa on mahdollista keskustella. Tämä keskustelun hyvänä puolena haastateltava näkee, ettei se sitouta mihinkään, vaan yhteisön jäsenten kanssa voi keskustella syvällisistäkin asioista. Fyysinen arkisto muodostaa haastateltavan mukaan sosiaalisen yhteisön, joka itsessään on arvo, jota koneellisesti ei voi korvata:

”[Fyysisessä arkistossa] on mukava tuoksu ja sitten koska siellä on ne virkailijat. Ja sitten siellä on toisia tutkijoita, joiden kanssa voi keskustella. Ja se on sellainen sosiaalinen yhteisö. Se on sellainen arvo, jota ei mikään kone korvaa. Siellähän ei tarvitse, esimerkiksi jos jossain kahvilassa tai lepohuoneessa vähän aikaa juttelee jonkun kanssa, niin siinähän ei sitoudu mihinkään. Saattaa siis keskustella hyvinkin syvällisiä, tärkeitä asioita.” (H1)

Haastateltava H2 kertoo valitsevansa loppujen lopuksi fyysisen arkiston, jos digitaalisen ja fyysisen arkiston väliltä pitäisi valita. Fyysiset arkistot ja asiakirjat luovat haastateltavan mukaan oman tunnelmansa:

”Mutta jos pitäisi valita, että kumpaa pitäisi ainoastaan käyttää, niin kallistuisin romantikkona siihen ei-digitaalisen puoleen, koska fyysisissä arkistoissa ja asiakirjoissa on oma tunnelmansa.” (H2)

Myös kolmas haastateltava kokee fyysisellä arkistolla olevan hyviä puolia. Kyseinen tutkija näkee fyysisellä arkistolla olevan oman arvonsa; se tuntuu vanhalta ja oman aikansa tuotteelta. Haastateltava kertoo myös tarpeesta saattaa digitaalinen aineisto johonkin fyysiseen muotoon, jotta niitä on mahdollisuus koskettaa:

”Niin, ehkä kuitenkin siinä fyysisessä on joku oma arvonsa. Se tuntuu oikeasti vanhalta, oman aikansa tuotteelta. Ja usein on tarve, että vaikka lukisi jotain ei-materiaalista aineistoa, niin on kuitenkin tarve tulostaa se tai saattaa johonkin fyysiseen muotoon. Että voi vaikka käsin kosketella niitä netissä olevia digitoituja aineistoja, mikä on vähän hassua.” (H3)

Haastateltava H6 nostaa fyysisen arkiston eduksi ennen kaikkea arkistonhoitajan, jolta on mahdollista saada lisätietoa. Tämä lisätieto jää saamatta, jos käsittelee yksinomaan digitaalista aineistoa:

”Vaikka digitaalinen arkisto on käytettävyydeltään ylivoimainen, niin fyysisen arkiston etuna on se arkistonhoitaja, jolta voi saada sitä lisäinformaatiota, joka jäisi saamatta siinä vaiheessa, kun kaikki on digitaalisessa muodossa.” (H6)

Fyysisen arkiston ja aineiston puolesta puhuvat tutkijoiden mukaan siis vaikeasti tai mahdollottomasti digitaaliseen aineistoon liitettävät ja usein tuntemuksiin liittyvät ominaisuudet, kuten tuoksu, tunnelma ja arkiston tarjoama sosiaalinen yhteisö. Lisäksi fyysisen arkistoon liittyy mahdollisuus asioida arkistoammattilaisen kanssa, jonka merkittävä rooli tuli jo aiemmin tutkimustuloksissa arkistoaineiston etsimiseen ja löytämiseen liittyen esiin.

Fyysisen ja digitaalisen aineiston välillä ei nähdä varsinaisia luotettavuusongelmia, mutta kuitenkin jonkin verran nähdään digitaaliseen aineistoon liittyviä puutteita, jotka vaikeuttavat tulkintaa ja hahmotusta. Yksi haastateltavista pitää fyysisen aineiston hyvinä puolina esimerkiksi mahdollisuutta katsoa aineistoa eri kulmista. Digitaalinen aineisto sen sijaan on kuvattu jostakin tietystä kulmasta, ja myös tietokoneen ruutujen koot luovat omat rajoituksensa. Aineiston koko siis itsessään tuo myös tietoa aineistosta, joka taas digitaalisen aineiston avulla ei välity yhtä hyvin:

”Kyllä se [fyysinen] alkuperäinen on toisenlainen, kun siinä näkee sen kulman. Kun nämä digikuvat, on siis kuvattu tietystä kulmasta. Ja ruudut ovat tietyn kokoisia. Että jos mulla on esimerkiksi iso kartta, niin se on välttämättä pienennettävä tuohon ruudulle. Mielestäni siis se koko luo myöskin jonkinlaista tietoa siihen.” (H1)

Lisäksi yksi haastateltavista mainitsee digitaalisesta aineistosta puuttuvan samanlaisen fyysisen hahmottamisen, esimerkkinä mainiten erilaiset laput aineistojen välissä (H2). Haastateltava H6 tuo esiin, että digitaalista aineistoa hakusanojen avulla käytettäessä osa aineistosta saattaa jäädä näkemättä (H6). Toisaalta yksi haastateltavista pitää digitoitua aineistoa loppujen lopuksi parempana verrattuna fyysisen sen tehokkuuden takia. Toisin kuin edellä mainittu tutkija, ei tämä näe laadullista eroa digitoidun kuvan ja alkuperäisen välillä:

”Koko hyvin ovat samalla viivalla, että en hirveän paljon mitään eroa näe. Ihan sama kuva, ja sitten pystyy suurentamaan, että näen, että digitoitu lähde on tehokkaampi kyllä.” (H4)

Äkkiseltään saattaisi olettaa, että kaikki historiantutkijoiden suorittama arkistoaineiston käyttö on johdettavissa lopullisesta tutkimuksesta, oli se sitten muodoltaan millaista tahansa. Eräässä haastattelussa käy kuitenkin ilmi, että näin ei välttämättä ole; historiantutkijat käyttävät myös aineistoa, joka ei päädy lopulta tutkimukseen. Esimerkiksi tutkijan perustietoina pitämät asiat, kuten osallistuneet henkilöt, jäävät näkymättä lopullisessa tutkimuksessa:

”Aika paljon niissä asiakirjoissa on sellaista, mikä ei sitten siinä lopullisessa tutkimusversiossa välttämättä edes näy. Just sellaisia perustietoja, esimerkiksi ketkä henkilöt ovat osallistuneet. Mitä en tietenkään kirjoita siihen lopulliseen ylös, mutta siinä analyysiä hahmotellessa voi muodostaa sen raamin.” (H2)

Kun taas haastateltavilta kysytään heidän toiveistaan arkistoaineiston säilytyksen suhteen, ovat vastaukset moninaisia. Yksi haastateltavista toivoo arkistojen säilyttävän tilejä ja tilikirjoja. Kyseisen tutkijan mukaan tilit ja tilikirjat luovat koko tutkittavan henkilön elämäntilan, ja aineistoa on helppo käsitellä matemaattisin ja tilastollisin menetelmin:

”Tilejä. Tilikirjoja. Ne ovat ihastuttavia. - - Siellä on koko elämä, luo sen [tutkittavan henkilön] elämäntilan. Ja sitten kun se on lyhyessä, täsmällisessä muodossa, ja sitä on suhteellisen helppo käsitellä erilaisilla matemaattisilla, tilastollisilla menetelmillä. Niin se on semmoinen aineisto, joka pitäisi mielestäni säilyttää.” (H1)

Toinen haastateltava toivoo audiovisuaalisessa tai pelkässä äänimuodossa olevaa haastateluaineistoa. Se toisi haastateltavan mukaan uuden näkökulman asioihin, kun ihmiset saisivat kertoa asioista vapaasti omasta näkökulmastaan, vaikka sitten retrospektiivisesti:

”Mikä voisi olla todella mielenkiintoinen historiantutkijoiden kannalta, niin voisi olla haastattelumateriaali. Audiovisuaalinen, tai ihan vaan audiokin riittäisi. Se toisi ihan uuden näkökulman niihin asioihin, kun ihmiset saisivat vapaasti kertoa. Vaikka sitten myöhemmin ((tapahtumista ja asioista)) myöhemmin.” (H5)

Eräs haastatelluista tutkijoista haluaisi puuttua sähköpostien katoamiseen. Tutkija toivoisi, että yritykset saataisiin jollakin tavoin säilyttämään ja tulostamaan tärkeimmän sähköpostiviestintänsä vuosittain:

”Tietysti sitten päästään tähän nykyajan ongelmaan sähköpostien katoamisesta ja muusta. Vaikka tämä ei olekaan minun huoleni vaan tulevien historiantutkijoiden, niin jos minä saisin taikasauvan, jolla saisi yritykset printtaamaan tärkeimmät mailinsa kerran vuodessa, niin olisin ikikiitollinen siitä.” (H6)

Toisaalta useat haastateltavat tuovat esiin, että tulevaisuuden historiantarpeita on kovin vaikea etukäteen arvioida (H2, H3, H5, H6). Yksi haastateltava toivoo kaiken mahdollisimman monipuolisen ja turhaltakin kuulostavan aineiston säilyttämistä, vaikka toki tiedostaa tila- ja resurssikysymysten luomat rajoitteet (H3). Haastateltavat säilyttäisivät kaiken kaikkiaan siis monenlaista aineistoa, oli se sitten tilikirjoja tai haastatteluaineistoa. Toisaalta tutkijoiden näkökulma siihen, millainen on kiinnostavaa aineistoa, on vaihteleva.

5.3 Historiantutkijoiden aineistonkäyttötavat ja -syyt

Tutkijoiden omat tutkimuskysymykset määrittävät luonnollisesti kaikilla haastateltavilla sitä, millaista aineistoa suositaan ja miksi (H1, H2, H3, H4, H5, H6), mutta ei ole ainoa määrittävä tekijä. Haastateltavat ovat kiinnostuneita keskenään erilaisista asiakirjasisällöistä ja myös käyttävät näitä eri tavoin. Käyttö pohjautuu esimerkiksi puhtaasti mielenkiintoon, saatavuuteen, asiakirjojen luojaan tai pakkoon, kuten tutkittavan aikakauden lähteiden vähyyteen. Haastateltava H4 kertoo, että mitä vanhempia aikoja tutkii, niin sitä rajatumpi on käytettävissä oleva aineisto:

”Kun näitä vanhempia aikoja tutkii, niin oikeastaan ei ole muuta kuin ne, mitä käyttää. Että kaikki on käytössä suunnilleen, mitä vaan siltä aikakaudelta löytyy.” (H4)

Eräs haastateltavista on kiinnostunut tutkimusta tehdessään ennen kaikkea aineistosta, jonka oli luonut jokin poliittisesti vaikutusvaltainen taho. Tutkijan mukaan nämä tahot ovat voineet eniten vaikuttaa tutkimusmielenkiinnon kohteena olevaan politiikkaan, ja toisaalta näiden aineiston luojiin tapa kirjoittaa aineistoja vaikuttaa tutkijan mukaan pitkäjänteiseltä ja laaja-alaiselta:

”Ennen kaikkea siksi, että ne - - arkistoista löytyvien aineistojen luojat, niin ne ovat todennäköisesti niitä, jotka ovat pystyneet vaikuttamaan eniten tiettyyn politiikkaan, sen takia ne kiinnostavat. Ovat sen verran korkeat auktoriteetit siinä toiminnassa. Sitten toisaalta myös näiden tahojen tapa kirjoittaa näitä aineistoja. Se vaikuttaa tarpeeksi pitkäjänteiseltä, niitä asioita seurataan pidemmällä tähtäimellä, ja niistä kirjoitetaan paljon taustamateriaalia.” (H5)

Aineistosta haastatellut tutkijat etsivät erilaisia elementtejä. Yksi haastateltavista kertoo, ettei hänen tutkimuskohteista kertovia lähteitä usein ole olemassa sellaisenaan, vaan hänen täytyy hakea aineistosta tiedonmuruja, kuten nimiä, ja asioiden välisiä suhteita. Se, millainen suhde on ollut, ei ole tutkijan mukaan niinkään mielenkiintoinen kuin se, että suhde joko on tai ei ole olemassa:

”Tutkimuskohteeni ovat usein olleet sellaisia, että niistä ei ole lähteitä sellaisenaan, vaan minä sitten keräilen näitä muruja, esimerkiksi juuri näitä nimiä. Ja että kuka teki asioita, kenen kanssa. Tämän kaltaisia suhteita. Se, ovatko he vihamielisiä tai ystävällismielisiä toisiaan kohtaan ei ole niinkään kiinnostavaa kuin se, että he ovat olleet yhteydessä toisiinsa, tai sitten eivät ole olleet.” (H1)

Eräs haastateltava mainitsee erityisen mielenkiintoisena pitämäkseen aineistojen sisällöksi aatehistoriaan liittyvät ja jollain tavalla tutkittavalle ajalle tai henkilölle yllättävät ja poikkeavat asiat:

”Jos mietin, että mitkä ovat aiheuttaneet arkistoissa sellaisia wau-hetkiä, niin ehkä ne ovat juuri sellaisia, jotka liittyvät siihen omaan viehtymykseen, aatehistoriaan, ja että jonain tiettyinä ajan hetkenä joku on yllättävää. Yllättävää sen henkilön suhteen, yllättävää sille ajalle. Tällaisia sisällöllisiä poikkeamia.” (H2)

Haastateltava H4 kertoo tutkivansa usein henkilöhistoriaa ja tämän myötä etsivänsä aineistoista tietoa henkilöiden nimistä ja henkilöiden yhteisöistä. Toisin sanoen mikrohistoriallinen aineisto, josta lähtee erilaisia tutkimuspolkuja ja mahdollisia johtolankoja, kiinnosti tutkijaa:

”Kun henkilöhistoriaa hakee, niin silloin lähinnä kiinnostuu henkilön nimistä ja siitä yhteisöstä, ja siitä missä se etsittävä henkilö asuu. Tavallaan se mikrohistoriallinen materiaali siinä ympärillä, niin se kiinnostaa ja siitä lähtee erilaisia polkuja eri suuntaan ja mahdollisesti löytyy johtolankoja jatkaa johonkin muualle.” (H4)

Haastatellut tutkijat kohdistavat siis mielenkiintonsa asiakirjoissa keskenään erilaisiin asioihin ja erilaisiin motiivein. Tutkijat saattavat etsiä yksittäisiä tiedonmuruja ja suhteita eri toimijoiden välillä tai ajalle yllättäviä ja poikkeavia asioita. Tutkijoita saattaa kiinnostaa mikrohistoriallinen tieto, kuten nimet, tai joidenkin auktoriteettien luoma sisältö. Toisaalta Haastateltava H6, joka tekee pääasiassa tilaustöitä, kokee, ettei varsinaisesti voi edes valita, mitä lähteenään käyttää, sillä tutkimuskohde suuntaa sitä niin vahvasti:

”No se on yleensä pakollinen sen aiheen kannalta, mitä tutkin. Että periaatteessa ei voi edes sillä tavalla valita, että mitä käyttää lähteenään.” (H6)

Näkemyksensä mukaan onko arkistoaineiston käyttö uuden tiedon etsintää vai jo tiedossa olevan tiedon tai asian varmistusta, vaihtelee. Ensisijaisesti uuden tiedon etsinnäksi arkistoaineiston käyttöään luonnehtii haastateltavista kolme (H2, H4, H5). Tiedossa olevan tiedon varmistus koetaan pakolliseksi myös, mutta oma arkistoaineiston käyttö luokitellaan silti ennen kaikkea uuden tiedon etsinnäksi:

”Kyllä se uuden tiedon etsintää on pääosin. Sitten tietysti tarkistus täytyy tehdä aina ja täydennyksiä, mutta uuden tiedon etsintää se on.” (H4)

”Sekä että. - - Se riippuu niin aiheesta. Itselle kuitenkin enemmän uuden tiedon etsintää, koska se aihe on vähemmän tutkittu. En ole ainakaan löytänyt sellaista tutkimusta, joten itselleni se on ainakin uutta.” (H5)

Yksi näistä kokee oman arkistoaineiston käyttönsä olevan uuden tiedon etsintää johtuen käyttämänsä aineiston vähäisestä aiemmasta käytöstä. Haastateltava ei myöskään puhuisi faktojen tai jo tiedossa olevien asioiden varmistuksesta, vaan uusien näkökulmien etsimisestä; haastateltava tarkistaa aineistosta päivämäärän ja henkilöiden kaltaisia kovia faktoja, mutta hakee niihin uusia näkökulmia ja pyrkii samalla avaamaan uudella tavalla aiemmin tutkittua:

”Sanoisin, että pääasiallisesti omassa tutkimuksessani se on uuden tiedon etsintää. Mikä osaltaan liittyy siihen, että kyseessä on niin vähän käytetty aineisto. - - Sanoisin, joskaan en ehkä itse puhuisi, että varmistan faktoja. Tai että aika vähän on löydettävissä aiheita, joita ei olisi yhtään tutkittu. Ehkä ennemminkin haen sellaisia uusia näkökulmia jo aiemmin tutkittuihin aiheisiin. Ainakin oma aiheeni on sellainen. Sellaisia päivämääriä tai henkilöitä tai sellaisia ”kovia faktoja” tarkistan, mutta kutsuisin sitä uusien näkökulmien löytämiseksi. Mikä sitten liittyy siihen, että käyttää vanhojen aineistojen rinnalla uutta, mikä myös tavallaan avaa uudella tavalla sitä aiemmin tutkittua aineistoa.” (H2)

Yksi haastateltavista painottaa sen sijaan jo olemassa olevan tiedon varmistusta. Hänen mukaansa faktan varmistus on ensisijaista vedoten siihen, että se on aina pakko tehdä. Muuten mahdolliset aiemmat aineistosta virheellisesti vedetyt johtopäätökset eivät häviä, vaan jäävät elämään kymmeniä tai satojakin vuosia eteenpäin:

”Faktan varmistus on ensisijaista. Että sitten se uuden tiedon etsiminen, niin, no, kyllä tietenkin uuttakin tietoa, joo. Mutta siis ennen kaikkea faktojen varmistaminen. Tai siis se pitää aina tehdä. Että se on välttämätön aina koko ajan,

tehtävä. Ja se on tehtävä alkuperäisaineistosta, koska muuten asiat voivat siirtyä kymmeniä, satoja vuosia tällaisina totuuksina ja sitten ne eivät olekaan.” (H1)

Kaksi haasteltavista ei painota erityisesti kumpaakaan edellä mainituista, vaan korostavat tutkimusten tilannekohtaisuutta (H3, H6). Ensimmäinen näistä kahdesta haastateltavasta pitää tutkijalle olennaisena olla omasta hypoteesistaan huolimatta avoin sille, mitä lähteet kertovat (H3). Toinen erottelee uuden tiedon etsinnän ja olemassa olevan tiedon varmistamisen liittymään käytettävien lähderyhmien mukaan. Päälähderyhmästä etsittäessä kyseessä on uuden tiedon etsimistä, muussa tapauksessa tiedossa olevan asian varmistusta:

”Siinä vaiheessa, kun on tämä päälähderyhmä, niin se on uuden tiedon etsimistä. Sitten taas siinä vaiheessa, kun ei uskalla sanoa sen tiedon varassa, joka sieltä päälähderyhmästä löytyy ja lähtee kartoittamaan muualta, niin sitten se on lähinnä jo tiedossa olevan asian varmistusta tai kumoamista.” (H6)

Painotus- ja näkemyseroja arkistoaineiston käyttömotiivien välillä siis tutkijoiden välillä löytyy, mutta toisaalta kaikki haastateltavat käyttävät arkistoaineistoa sekä uuden tiedon etsintään että tiedossa olevan tiedon varmistamiseen.

Arkistoaineiston käyttötavat ja tutkijoiden suhtautuminen erilaiseen arkistoaineistoon niin ikään vaihtelee haastateltujen keskuudessa. Kuten edellisessä alaluvussa jo tuli ilmi, useampi haastateltavista sanoa käyttävänsä mielellään mahdollisuuksien mukaan muuta kuin tekstimuotoista aineistoa, kuten kuvia, karttoja ja maalauksia. Kolme haastateltavista kokee nämä ei-tekstimuotoiset aineistot kuitenkin ennemmin innoittajina tai tutkimuksen värittäjinä kuin pääasiallisena tutkimuskohteena, jota tutkittaisiin esimerkiksi kuva-analyysin avulla (H2, H4, H5).

Toisaalta kolme tutkijoista pyrkivät käyttämään tekstimuotoisten aineistojen lisäksi myös graafista aineistoa tutkimusmielessä (H1, H3, H6). Lisäksi yksi näistä tutkijoista kertoo tilanteesta, jossa kuva-aineisto oli ratkaisevassa asemassa menneisyyden hahmottamisessa. Kyseessä oli emanulektori-niminen koje, jonka toimintaa kyllä kuvattiin asiakirjoissa, mutta jotka eivät tutkijalle luoneet kuitenkaan kuvaa siitä, millainen koje kyseessä todellisuudessa fyysisenä esineenä oli. Toisena esimerkkinä tutkija käyttää pöytätanssi-ilmiötä, jonka kohdalla kerrottiin, miten pöytää pitäisi tanssittaa. Kyseisessä tilanteessa

ilmiötä ei pystynyt kuvittelemaan tai ymmärtämään näkemättä kuvaa. Kuva toi siis molemmissa esimerkeissä ilmi jotain sellaista tietoa, jota kirjallisista lähteistä ei ollut mahdollista saada:

”He [arkistolähteissä] puhuivat tällaisesta emanulektori-nimisestä laitteesta, jota he kuvailivat kovasti. Mutta sitä ei pysty ymmärtämään näkemättä, ja oli vielä ruotsiksi ne lähteet. Mikä ihme koe tämä oli, tiesi vain tällaisen kumman sanan? Sitten pommitin museoita, onko teillä, oletteko kuullut? Sitten yhtäkkiä kaupunginmuseosta se löytyi ja sain kuvat. Ja se avasi ihan totaalaisesti uudelleen sen kentän, se olisi ollut hirveän vaikea ymmärtää muuten. Toinen, mikä liittyi siihen, oli pöytätanssi. He kuvailivat, miten pöytää pitää tanssittaa. Ennen kuin löysi kuvan, ei ymmärtänyt, ei voinut kuvitella. Jos kuvitellaan, että pitäisi selittää joillekin, että mikä on pöytä. No siinä on levy ja neljä jalkaa. Eihän se kerro ihmiselle, joka ei ole koskaan nähnyt pöytää, että missä ne neljä jalkaa siinä sijaitsee. Että mielestäni ne kuvat ovat todella tärkeitä ja avaavat monia asioita erillä tavalla. - - Ja voi tajuta monta sellaista asiaa, joita mikä ei ikinä kävisi ilmi kirjallisista lähteistä.” (H6)

Eräs haastateltavista tuo ilmi, että myös tekstiä saatetaan tulkita sen visuaalisten ominaisuuksien kautta. Tekstissäkin esimerkiksi kirjainten muoto voi olla merkittävä tiedonlähde kirjoittajan taidosta ja tottumuksesta:

”Mutta sitten, siinä tekstissäkin se muoto on tärkeä, kirjainten muoto ja kaikki tällainen. Se ei ole siis pelkkää tekstiä, vaan se kertoo myöskin siitä kirjoittajan taidosta tai tottumuksesta kirjoittamiseen ja kaikenlaisista tällaisista asioista.” (H1)

Mitä itse tehdyn historiantutkimuksen luonteeseen tulee, vaihtelevat näkemykset ja mielitykset tässäkin. Haastatelluista tutkijoista löytyy sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen aineiston käyttäjiä ja tutkimuksen tekijöitä. Haastatelluista kvalitatiiviseksi oman tutkimuksensa luonnehtivia löytyy neljä (H3, H4, H5, H6), kvantitatiiviseksi kaksi (H1, H2). Toisaalta tiedostettiin, että kvantitatiivista aineistoa on mahdollista käsitellä kvalitatiivisella tutkimusotteella, ja toisin päin. Kumpaakaan tutkimussuuntausta ei kuitenkaan varsinaisesti aseteta toisen edelle, vaan molempien potentiaali tiedostetaan ja pidetään mahdollisena tutkimusnäkökulmana. Haastateltava H2 kertoo suosivansa tällä hetkellä kvantitatiivista tutkimusta, muttei poissulje mahdollisuutta tehdä myös kvalitatiivista tutkimusta:

”Tällä hetkellä suosin enemmänkin kvantitatiivista. Mutten sanoisi, että se on tärkeämpää, kuin kvalitatiivinen, tai että en sellaista koskaan käyttäisi.” (H2)

Kaksi haastateltavista kokee historian tutkimuksen olevan pääosin kvalitatiivista (H3, H6). Toinen näistä toisaalta kertoo, kuinka tärkeää ja oikeastaan pakollista kvantitatiivinen aineisto ja viitekehys ovat yritys- ja taloushistoriaa tehdessä. Populaaria julkaisua kirjoittaessa ei kuitenkaan lukuja ja muuta luonnoltaan kvantitatiivisempaa dataa tule niinkään kirjoitettua itse julkaisuun, mutta taustalla ne ovat oltava ja yritettävä avata lukijalle¹¹:

”Tietenkin kun olen historiankirjoittaja, niin se on enemmän kvalitatiivista. Mutta myös yhä useammin, varsinkin kun teen tätä bisneshistoriaa ensisijaisesti, totta kai taustalla on koko ajan se koko kvantitatiivinen maailma, johon peilataan sitä narratiivia. Mutta kun kirjoitetaan populaaria julkaisua, niin ei kukaan jaksa katsoa niitä lukuja, mutta ne pitää itse laskea taustalle valmiiksi, ja sitten yrittää kertoa sen mahdollisimman hyvin. Se monesti auttaa hahmottamaan asioita todella, todella paljon. Sitä [kvantitatiivista aineistoa ja tutkimusta] ilman on aika vaikeakin monesti tehdä, varsinkin kun se tällaisissa yritystutkimuksissa ne pitää olla siellä taustalla.” (H6)

Kaksi haastateltavista kertoo tuntemuksiensa perusteella, että historian tutkimuksen kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen otteen suosimisessa olisi sekä ajallisia, paikallisia että henkilökohtaisia eroja. Toinen näistä kertoo Tampereen yliopiston historian oppiaineessa olevan yhteiskunnallisesta linkityksestä juontuva traditio sosiaalihistoriaan, jota harjoittaessa on tapana käyttää lähteenä suuria, kvantitatiivisia aineistoja. Tämän myötä tutkijalakin on ollut itsestään selvää tehdä kvantitatiivista tutkimusta. Tilastotieteen opinnot kuuluivat opintoihin ja tutkimukset olivat luonteeltaan enimmäkseen määrällisiä:

”Meillä [Tampereen yliopiston historian oppiaineessa] on ollut ihan tästä yhteiskunnallisesta linkityksestä johtuen traditio sosiaalihistoriaan, ja siinä on nimenomaan ollut käytössä suuria aineistoa. Ja sen takia ollut itsestään selvää, että kaikki tekee näitä. Kaikki opiskelivat tilastokurssit, ja enimmäkseen tehtiin määrällisiä tutkimuksia.” (H1)

Toinen haastateltava ei liitä historian tutkijoiden tutkimuksellisia preferenssejä niinkään tutkijan ikäluokkaan tai aikaan, vaan tutkijan persoonallisuuteen. Haastateltava epäilee itsekin huomaamattaan kuuluvan sellaiseen koulukuntaan, jonka mukaan tieteellisessä historian tutkimuksellisessa artikkelissa ei tarvita numeraalista tietoa. Haastateltava kokee, että tutkijoiden (ja samalla heidän arkistoaineiston

¹¹ Toinen esimerkki edellisessä alaluvussa esiin tuodusta ilmiöstä, jossa kaikki tutkimuksessa käytetty aineisto ei välttämättä suoraan näy lopullisessa julkaisussa.

käyttönsä) välillä on olemassa sekä tiedekunta- että henkilökohtaisia eroavaisuuksia:

”Tämä perustuu omaan mutuun, mutta että ei se liittyisi niinkään ikään, vaan ehkä ennemminkin liittyy sellaiseen persoonallisuuteen, että tykkää tehdä jotain graafeja tai näin. On varmaan sellainen koulukunta, johon itsekin huomauttamattani varmaan kuulun, joka ajattelee, että ei tarvitse tällaisessa historia-artikkelissa mainita mitään tällaisia numeraalisia tietoja, kun taas vaikka josain yhteiskuntatieteissä niillä on suuri merkitys. Ehkä sellainen tiedekunta-ero, ja sitten sellaisia henkilökohtaisia eroja.” (H3)

Ensin mainittu näistä kahdesta haastateltavasta toivoo, ettei humanisteilla ja uusilla opiskelijoilla olisi niin negatiivista suhtautumista matematiikkaan ja kvantitatiiviseen aineistoon yleisesti. Haastateltava ei koe tilastotieteellisiä menetelmiä vaikeina, vaan että ne ovat loppujen lopuksi melko yksinkertaisia asioita:

”Ja sitä sitten tietenkin toivoisin, että humanisteilla tai historiaa opiskelemaan tulevilla ei olisi tällaista matematiikkakauhua. Tai semmoista. Että eihän se nyt paljon järkeä tarvitse, että laskee 1+1. Tai kertoo, tai jotain tällaista. Sitten jotkut korrelaatiot ja muut, eivät ne niin maailmaa kaada, eivät ne niin ihmeellisiä asioita mielestäni ole.” (H1)

Kaiken kaikkiaan haastatelluilla historian tutkijoilla on siis keskinäisiä eroja ja preferenssejä liittyen paitsi arkistoaineiston etsimiseen, löytämiseen ja käytetyn aineiston, mutta myös käyttötapojen suhteen. Arkistoaineistoa etsitään, käytetään ja tulkitaan tutkijasta riippuen eri tavoin. Toisaalta myös erilaiset tavat ja näkökulmat tehdä tutkimusta tiedostetaan jokaisen haastateltavan kohdalla eikä omaa tapaa nosteta ainoaksi tai yleisesti parhaaksi vaihtoehdoksi.

6 ANALYYSI JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pääluvussa kokoan yhteen edellisen luvun tutkimustulokset ja analysoin niitä linkittäen ne samalla osaksi aiheeseen liittyvää tutkimuksellista jatkumoa. Luvun lopussa tuon vielä esiin tutkimukseeni liittyviä puutteita ja mahdollisia jatkotutkimuskohteita.

Kuten tulosluvussa kerrottiin, arkistossa asioivat historiantutkijat päätyvät tutkimaan aihettaan moninaisia polkuja ja sattumankin kautta. Heillä tutkimustulosten mukaan useimmiten on jo jonkinlaista tietoa tai vihje siitä, mitä ovat etsimässä vähintään oman kokemuksen kautta. Historiantutkijat vaikuttavat siis useassa tapauksessa olevan valmiiksi ohjattuja joihinkin arkistokokonaisuuksiin ja -sisältöihin jo ennen varsinaiseen (fyysiseen tai digitaaliseen) arkistoon astumista.

Toisaalta haastatteluaineistosta käy ilmi, että arkistossa asioidaan myös henkilökohtainen kokemus pois lukien ilman tietoa potentiaalisesta arkistoaineistosta. Haastatteluissa tuli ilmi tapa ja pyrkimys mennä arkistoon ilman ennakkokäsitystä siitä, mitä arkistosta on löydettävissä. Erot aineiston etsintä- ja löytötavoissa osoittavat, että myös arkistoaineiston etsimisen ja löytämisen lähtökohdat ovat tutkijakohtaisia. Yakelin ja Torresin (2003) esiin tuoma, tutkijoille yksilöllinen arkistoälykyys vaikuttaa arkistossa toimiseen., ja yksilöllinen suhtautuminen oli huomattavissa läpi koko tutkimuksen. Kuten Duff et al. (2004) tutkimuksessaan mainitsivat, kyseessä on kokematon-kokenut -dikotomian ylittävä tutkijoiden yksilöllisyys niin, että myös tutkijoiden oma tapa tehdä tutkimusta, mielenkiinnonkohteet ja tutkimustavat vaikuttavat siihen, miten arkistossa toimitaan. Tutkimuskysymys näkökulma- ja aikarajauksineen ohjaa luonnollisesti historiantutkijoiden toimintaa arkistoissa, mutta niin tekevät myös tutkijoiden omat aiemmat arkistokokemukset, tutkimusyhteisöt ja tavat tehdä tutkimusta.

Tutkimustulosten mukaan epäviralliset etsintätavat korostuvat: haastateltavat löytävät arkistoaineiston ennen kaikkea tutkimuskirjallisuuden viitteiden, kollegoiden suositusten tai arkistoammattilaisen kautta. Tutkimustulos on samassa linjassa aiemman tutkimuksen kanssa (Stevens 1977; Beattie 1989; Sinn 2010). Kuten Sinnin (2010) tutkimuksessa, myös tässä kävi ilmi, että vaikka näkökulmat ja tavat tutkia vaihtelevat, itse tutkimusprosessi on suhteellisen samankaltainen: arkistoaineistot tulevat kaikilla haastateltavilla jo tutkimusprosessin alkuvaiheessa mukaan.

Arkistoammattilaisen apu aineiston etsimisessä ja löytämisessä koetaan hyvin olennaiseksi. Viisi kuudesta haastateltavasta kertoi arkistoammattilaisen roolin olevan hyvin tärkeä, kun taas vain yksi haastateltavista kertoi roolin olevan suhteellisen mitätön. Arkistoammattilaisen tutkimuskirjallisuudessa mainittu rooli portinvartijana aineistoon (esim. Conway 1994) on vahvasti läsnä haastateltavien arkistoasioinnissa: vaikuttaa siltä, että arkistoammattilaisen roolin arvostus liittyy itse aineiston paikantamisen lisäksi siihen, mitä lisäinformaatiota he voivat tutkijoille tarjota aineistosta tai sen vierestä. Haastatellut tukeutuvat vahvasti arkistoammattilaisten näkemykseen ja asiantuntemukseen aineistoa etsiessä, mutta myös uuden tiedon löytämisessä. Luottamuksen arkistoammattilaisten näkemykseen ja asiantuntemukseen voi sanoa haastateltavien tutkijoiden keskuudessa olevan hyvin suuri ja joissain tapauksissa historianantutkija on relevanttia aineistoa etsiessään arkistoammattilaisen asiantuntemuksen armoilla. Samaan aikaan useampi haastateltavista myös tiedostaa arkistoammattilaisen portinvartijaroolin.

Arkistoluettelon tai arkistohakemiston hakutapana mainitsi haastateltavista ainoastaan kaksi. Sen sijaan kaksi muuta tutkijaa kertoivat, etteivät kokeneet näitä virallisia hakutapoja lainkaan toimiviksi. Tutkijoiden suhtautuminen toisin sanoen vaihtelee suuresti, joka on sinänsä linjassa aiemman tutkimuksen kanssa (Stevens 1977; Beattie 1989; Sinn 2010), joissa viralliset hakutavat eivät olleet epävirallisiin verrattuna kautta linjan yhtä suosittuja. Toisaalta osassa aiempaa tutkimusta myös arkistoluetteloilla on historianantutkijoille merkittävä rooli aineiston etsinnässä (Duff et al. 2004; Anderson 2004). Tutkimustulosten mukaan arkistoluettelot (tai viralliset hakutavat) vaikuttavat siis jakavan historianantutkijoiden mielipiteet kahtia sillä perusteella, kuinka helppokäyttöisiä ja -tulkintaisia arkistoluettelot ovat, tai kuinka tutuiksi ne koetaan. Jos arkistoluetteloita pidetään helppokäyttöisinä ja -tulkintaisina, niitä myös arvostetaan arkistoaineiston etsimisessä.

Kaikki haastateltavat ovat yksimielisiä siitä, että aina on pyrittävä niin alkuperäisille aineistoille, kuin mahdollista. Tutkijat pitävät tärkeänä, että he pääsivät tekemään omat tulkintansa alkuperäisaineistoista, sillä aiempien tutkijoiden tulkinnat samasta aineistoista saattavat olla eri näkökulmasta tai jopa virheellisiä. Omakohtaisen perehtymisen avulla tämä voidaan välttää. Historiantutkijat saattavat siis tehdä samasta aineistosta erilaisia tulkintoja, kuten Artièresin (2008) tutkimuksessakin selvisi.

Pyrkimyksestä huolimatta tätä ei aina pystytä täysin noudattamaan esimerkiksi aikataullisista tai maantieteellisistä syistä, tai jos tutkittava aineisto on ehtinyt jo tuhoutua. Kun

tutkijat eivät pääse alkuperäisen arkistoaineiston luo, viittaavat he arkistoaineistoon suoraan viittaamisen sijaan toisen tutkijan samasta aineistosta tekemään tutkimukseen. Ainakin kaksi haastateltavista saattavat harrastaa myös suoraan alkuperäisaineistoihin viittaamista jonkun toisen tutkijan kautta, jos kokevat yhtäältä tutkijan tarpeeksi uskottavaksi ja toisaalta aikataululliset tai logistiset ongelmat tarpeeksi vaikeiksi. Tällainen lähestymistapa on kuitenkin pystyttävä perustelemaan. Toisaalta kaikkea alkuperäisaineistoa tutkijat eivät välttämättä myöskään pidä tarkastamisen arvoisena. Loppujen lopuksi kaikki palautuu yksilön omakohtaiseen harkintaan siitä, kuinka ja miten alkuperäisaineistoa tulisi missäkin tilanteessa käyttää.

Alkuperäisaineistoa toisen tutkijan kautta käytettäessä ja ilman omakohtaista tutustumista siihen on aina läsnä se mahdollisuus, että yksittäisen tutkijat tekemät tulkinnot vaikeasti saavutettavissa olevasta aineistosta kertautuvat ja monistuvat uuteen tutkimukseen sellaisenaan ilman, että muut tutkijat ovat tarkastelleet aineistoa uusin silmin ja kriittisellä otteella. Aineiston digitoiminen parantaa aineiston saatavuutta huomattavasti poistamalla joitakin ajallisia ja maantieteellisiä ongelmia, ja antaakin omalta osaltaan mahdollisuuden entistä perinpohjaisempaan historiantutkimukseen.¹²

Haastateltujen historiantutkijoiden käyttämä arkistoaineisto noin yleisesti on samankaltaista kuin aiemmassa tutkimuksessa. Samoin kuin aiemmassa tutkimuksessa (Beattie 1989; Duff et al. 2004), myös tässä tekstimuotoinen aineisto on ylivoimaisesti suosituin lähdetyyppi. Joissain tapauksissa tämä on olosuhteiden luoma realiteetti, mutta tutkittavasta aikakaudesta riippumatta tekstimuotoiset aineistot korostuvat.

Ei-tekstimuotoiseen aineistoon suhtauduttiin jakautuvasti. Esimerkiksi visuaalista aineistoa puolet haastateltavista pitää enemmänkin tutkimusta kuvittavana aineistona ja innoittajina, ei niinkään päälähderyhmänään. Ei-tekstimuotoisen aineiston arvostus on siis loppujen lopuksi haastateltavien parissa korkea, vaikka tekstimuotoisen aineiston hegemonia-asema historiantutkimusta tehdessä on selkeä.

Toisaalta kyse on aineiston käyttämisen lisäksi myös siitä, miten sitä käytetään. Ei-tekstimuotoista aineistoa siis kaikki haastateltavista ilmoittivat käyttävänsä mahdollisuuksien

¹² Hävinneiden tai tuhoutuneiden aineistojen kohdalla tämä ei tosin auta.

mukaan, mutta ainoastaan puolet haastateltavista antavat tutkimuksellista ja analyttistä painoarvoa ei-tekstimuotoiselle aineistolle. Osa haastateltavista kokee, että esimerkiksi visuaalinen aineisto voi tuoda esiin sellaista tietoa, jota tekstimuotoisesta aineistosta ei ole mahdollista saada. Toisaalta taas tekstimuotoistakin aineistoa voidaan historiantutkijoiden toimesta tutkia muiden kuin sisällöllisten ominaisuuksien kautta. Yksi haastateltavista antaa esimerkin, jossa käsin kirjoitetussa, tekstimuotoisessa asiakirjassa itse kirjaimet ja kirjoitustyyli kertoo itse kirjoittajastaan tietoa. Tässäkin tulee esiin toisaalta Philippe Artièresin tutkimuksesta tutut mahdolliset tulkinta- ja näkökulmaerot tutkijoiden välillä (Artières 2008), toisaalta Jacqueline Gogginin (1986) painottama *quality of use* eli huomion kiinnittäminen ennemminkin aineiston käyttötapaan, ei ainoastaan siihen, että aineistoa on käytetty.

Hallinnollinen, julkinen ja virallinen aineisto korostuu yksityisen ja epävirallisen sijaan haastateltujen käyttämissä arkistoaineistossa, joka poikkeaa monen aiemman tutkimuksen tuloksista (Goggin 1986; Miller 1986; Tibbo 2003). Toisaalta tätä jaottelua pidetään myös joissain määrin keinotekoisena. Haastatteluissa kävi ilmi, että aineistoja voidaan tulkita monin eri tavoin ja haastateltujen historiantutkijoiden mielenkiinnonkohteet arkistoaineistojen sisällöissä vaihtelevat. Tutkijat saattavat etsiä aineistosta mikrohistoriallisia johtolankoja nimien ja yhteisöjen muodossa, tai toisaalta yleisesti ajan hengestä poikkeavia asioita ja ilmiöitä. Niin ikään esimerkiksi tekstiä voidaan tulkita sen visuaalisten ominaisuuksien kautta. Tässä palataan arkistoaineiston tulkinnan yksilöllisyyteen (Artières 2008).

Myös jonkin lähdeyyppin sisällössä ja luonteessa voi olla ajallista vaihtelua. Esimerkiksi pöytäkirja voi sisällöltään olla narratiivisempi riippuen siitä, minä vuonna se on luotu tai päiväkirja paljastavampi riippuen siitä, kuka sen on tehnyt. Aiemmin mainittu, Gogginin lanseeraama termi *quality of use* korostuu tässäkin tapauksessa (Goggin 1986). Lisäksi haastatteluissa käy ilmi, ettei kaikki käytetty arkistoaineisto päädy näkymään mitenkään lopullisessa tutkimuspaperissa. Tämä tukee osaltaan Gogginin näkemystä, joka kritisoi pelkästään viitteiden kautta tehtyä arkistoaineistotutkimusta (Goggin 1986). Itse viitteet aineistoon eivät siis välttämättä vielä kerro siitä, miten aineistoa on käytetty – tai mitä aineistoa on jätetty käyttämättä.

Fyysistä aineistoa suositaan, kuten aiemmassakin tutkimuksessa (Duff et al. 2004), muttei nähdäkseni enää niin vahvasti eikä samoista syistä. Fyysisellä aineistolla koetaan olevan

jonkin verran ominaisuuksia, joita digitaalisessa muodossa olevalla aineistolla ei ole. Tällaisina pidetään muun muassa mahdollisuutta hahmottaa asiakirjan mittakaava paremmin ja eri kulmista. Suurin osa perusteluista fyysisen aineiston puolesta liittyy kuitenkin fyysiseen arkistoon ja sen tarjoamaan ympäristöön, ei niinkään fyysiseen aineistoon. Myös henkilökohtaisiin tuntemuksiin liittyvät ja aistillisiksi laskettavat syyt, kuten tunnelma ja tuoksu, vaikuttavat fyysisten aineistojen ja arkistojen suosimiseen.

Lähes kaikki ilmoittavat kuitenkin digitaalisen aineiston olevan saatavuudeltaan ja käyttötehokkuudeltaan selvästi parempi kuin fyysinen aineisto. Beattien tutkimukseen verrattaessa onkin syytä ottaa huomioon 11 vuoden ero tutkimusten välillä. Tässä tutkimuksessa erot fyysisen ja digitaalisen aineiston välillä perustuvat käytettävyyteen, tehokkuuteen ja tutkijoiden omiin mieltymyksiin, eivät niinkään aineistojen välisiin laadullisiin eroihin. Luottamusongelmia edes digitaalisen ja fyysisen aineiston välillä ei nähdä olevan, saati sitten arkistoaineistoon yleisesti liittyen. Haastatelluilla tutkijoilla voi siis sanoa olevan huomattavan paljon suurempi luottamus suomalaisiin arkistoihin ja arkistoaineistoihin kuin esimerkiksi korealaisilla kollegoillaan (Sinn 2010).

Historiantutkijoiden vastauksista kysymykseen ”*Mitä aineistoa säilyttäisit arkistossa nykytilanteen lisäksi, jos saisit itse päättää?*” on mahdollista päätellä historiantutkijoiden lähestymistapaa ja näkökulmaa tutkimuksiinsa, ja kuinka arkistoaineistot siihen soveltuvat. Yksi haastateltavista esimerkiksi toivoo tilejä ja tilikirjoja arkistoon, aikomuksenaan lähestyä niitä tilastollisin menetelmin. Toinen toivoo audio- tai audiovisuaalisessa muodossa olevaa haastattelumateriaalia arkistoihin, kolmas yritysten ja organisaatioiden sähköpostiviestinvaihtoa. Vastaukset ovat moninaisia, jotka omalta osaltaan vahvistavat käsitystä aiemmin mainitusta tutkijakohtaisuudesta, mitä arkistoaineiston etsimiseen, mutta myös käyttöön, tulee.

Haastatellut tutkijat pitävät omaa arkistoaineiston käyttöään sekä uuden tiedon etsintänä että jo olemassa olevan tiedon varmistamisena. Yksi pitää arkistoaineistonkäyttöään erityisesti jo olemassa olevan tiedon varmistamisena, kaksi uuden tiedon etsintänä. Kaikki haastateltavat kertovat kuitenkin arkistoaineiston käyttönsä olevan molempia edellä mainittuja. Tämä on jossain määrin erilainen tulos kuin aiemmassa tutkimuksessa (Goggin 1986; Sinn 2010), jossa valtaosa tutkijoiden arkistojenkäytöstä oli olemassa olevan tiedon varmistamista. Toisaalta myös tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat myöntävät, että arkistoaineiston käyttö faktojen tarkistamiseen on pakollinen osa tutkimusprosessia.

Tässä tutkimuksessa haastatellut historiantutkijat suosivat sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista otetta: kvalitatiivisena omaa tutkimustaan pitäviä oli neljä, kvantitatiivisena kaksi. Kumpaakaan tutkimussuuntausta ei myöskään aseteta toisen edelle omista mieltymyksistä huolimatta. Haastatteluissa nähdään kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimukseen ja aineiston käyttöön liittyvän sekä ajallisia, paikallisia että henkilökohtaisia eroja.

Yhdessä haastatteluista nousee esiin Tampereen yliopiston historian oppiaineessa vaikuttava, yhteiskunnallisesta linkityksestä juontuva traditio sosiaalihistoriaan. Tämän parissa on tapana käyttää lähteenä suuria, kvantitatiivisia aineistoja, kuten Fredric Millerinkin (1986) tutkimuksessa selvisi. Tämän tradition myötä kyseiselle haastatellulle tutkijallekin on ollut itsestään selvää tehdä kvantitatiivista tutkimusta. Haastateltava ei kuitenkaan näe mainitun tutkimustradition vaikuttavan enää yhtä vahvana. Toisin sanoen paikallisilla sekä ajallisilla eroilla vaikuttaisi olevan merkitystä siihen, millaiseksi historiantutkijan tutkimustottumukset ja -mieltymykset muovautuvat ja sen myötä myös siihen, millaista tutkimusta tekee ja arkistoaineistoa käyttää. Tutkimuksesta ei kuitenkaan ole johdettavissa isompia joukkoja tai historian tutkimussuuntauksia koskevia preferenssieroja kvantitatiivisen tai kvalitatiivisen aineiston tai tutkimuksen suhteen, toisin kuin Millerin (1986) ja Tibbon (2003) tutkimuksissa. Tämä johtuu suurelta osin siitä, että tässä tutkimuksessa kohteena eivät ole minkään tietyn historiantutkimuskoulukunnan edustajat, vaan hyvinkin heterogeeninen joukko.

Arkistoaineiston käyttöön, käytettävyyteen ja käyttötapoihin liittyvät kysymykset kaipaavat edelleen lisää tutkimusta. Tutkimuksen näkökulmaa esimerkiksi voisi kiinnittää jonhonkin tarkempaan ja spesifimpään käyttäjäryhmään, kuten Donghee Sinn (2010) teki omassa tutkimuksessaan. Toisaalta haastattelututkimuksen sijaan voisi olla hedelmällistä soveltaa myös kyselytutkimusta tai vaikkapa osallistuvaa tutkimusta, jossa seurataan historiantutkijaa tai jotain muuta arkistoasiakasta, kun tämä etsii ja käyttää aineistoa.

Tutkimukseni kohteena olleiden tutkijoiden heterogeenisyyden lisäksi myös lukumäärä oli suhteellisen pieni, jossa mielenkiinto kohdistettiin ennen kaikkea haastateltavien kertomuksiin ja kokemuksiin. Tutkimustuloksia ei täten voi yleistää koskemaan kaikkia suomalaisia historiantutkijoita tai edes yksittäisiä tutkimuskoulukuntia, mutta vihjeitä tutkimuskysymyksiini, eli miten historiantutkijat etsivät ja löytävät aineistoa, millaista tämä aineisto on ja miten sitä käytetään, ne antavat.

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit

- Adams, M. O. N. (2007). Analyzing archives and finding facts: Use and users of digital data records. *Archival Science*, 7(1), 21–36.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs painos*. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, I. G. (2004). Are you being served? Historians and the search for primary sources. *Archivaria*, 58(1), 81–129.
- Arkistolaitos. Arkistowiki. <<http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Arkisto>> (käytetty 9.12.2015).
- Artières, P. (2008). *Le dossier Bertrand. Jeux d'histoire*. Paris: Manuella éditions.
- Beattie, D. L. (1989). An Archival User Study: Researchers in the Field of Womens' History. *Archivaria*, 29, 33–55.
- Boles, F., & Young, J. M. (1991). *Archival Appraisal*. New York: Neal-Schuman Publishers.
- Brothman, B. (2001). The past that archives keep: memory, history, and the preservation of archival records. *Archivaria*, (51), 1–33.
- Brothman, B. (2002). Afterglow: Conceptions of record and evidence in archival discourse. *Archival Science*, 2, 311–342.
- Conway, P. (1995). Partners in research: improving access to the nation's archive: user studies at the National Archives and Records Administration. *Archives and Manuscripts*, 23(1), 131–133.
- Cook, T. (2001). Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts. *Archival Science*, 1, 3–24.
- Dowler, L. (1988). The Role of Use in Defining Archival Practice and Principles: A Research Agenda for the Availability and Use of Records. *The American Archivist*, 51(1-2), 74–86.
- Duchemin, M. (1983). Theoretical Principles and Practical Problems of Respect des fonds in Archival Science. *Archivaria*, 16(Summer), 64–82.
- Duff, W., Craig, B., & Cherry, J. (2004). Finding and using archival resources: A cross-Canada survey of historians studying Canadian history. *Archivaria*, 58, 51–80.
- Duff, W. M. (2002). Understanding the information-seeking behaviour of archival researchers in a digital age: paths, processes and preferences. *Teoksessa Proceedings of the DLM-Forum 2002*. Luxemburg, 331–335.
- Duff, W. M. (2010). Archival mediation. *Teoksessa T. Eastwood & H. MacNeil (toim.) Currents of archival thinking*. Santa Barbara, CA: ABC-Clio, 115–136.
- Duff, W. M., & Johnson, C. A. (2003). Where is the list with all the names? Information-seeking behaviour of genealogists. *The American Archivist*, 66(1), 79–95.
- Duff, W. M., Monks-Leeson, E., & Galey, A. (2012). Contexts built and found: A pilot study on the process of archival meaning-making. *Archival Science*, 12(1), 69–92.
- Freeman, E. (1984). In the Eye of the Beholder: Archives Administration from the User's

- Point of View. *The American Archivist*, 47(2), 111–123.
- Goggin, J. (1986). The Indirect Approach: A Study of Scholarly Users of Black and Women's Organizational Records in the Library of Congress Manuscript Division. *Midwestern Archivist*, 11(1), 57–67.
- Henttonen, P. (2015). *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Helsinki: Avain.
- Hupaniitty, O. (2011). Tutkijoiden ääni ja sähköiset aineistot. Selvitys muistiorganisaatioiden asiakkaitten digitoitujen aineistojen tarpeista ja saatavuudesta.
<http://www.sls.fi/sites/default/files/forskarnas_rost_slutrapport_28112011_fi.pdf> (käytetty 1.12.2015).
- Kalela, J. (2002). *Historiantutkimus ja historia*. Toinen painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Ketelaar, E. (2001). Tacit narratives: The meanings of archives. *Archival Science*, 1, 131–141.
- Ketelaar, E. (2012). Cultivating archives: Meanings and identities. *Archival Science*, 12(1), 19–33.
- Kuhlthau, C. C. (2004). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5), 361–371.
- Lybeck, J. (2006). *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti*. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Helsinki.
- Lönnström, T. (2012). *Arkistojen käyttäjä- ja käyttömäärien kehitys sekä niihin vaikuttaneet tekijät vuosina 1989-2009*. Tampereen yliopisto. Informaatiotieteiden yksikkö. Pro Gradu -tutkielma.
- Mela, J. (2012). *Arkistolaitoksen Astia-käyttöliittymä tutkijan näkökulmasta*. Tampereen yliopisto. Informaatiotieteiden yksikkö. Pro Gradu -tutkielma.
- Miller, F. (1986). Use, Appraisal, and Research: A Case Study of Social History. *The American Archivist*, 49(4), 371–392.
- Nilsson, N. (1983). Ordningsprinciper och arkivteori. Teoksessa N. Nilsson (toim.) *Arkiv i förvandling. Studier i arkivens teori och tillgänglighet*. Stockholm, 7–65.
- Nygren, T. (2014). Students Writing History Using Traditional and Digital Archives. *Human IT*, 12(3), 78–116.
- Pelto, P. (2005). *Sähköisen sanomalehtiarkiston käyttötutkimus*. Media-arkisto -käyttäjänä Yleisradion tietopalvelu. Tampereen yliopisto.
- Ruusuvuori, J., & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Saarenheimo, J. (1993). Kleion vai Mnemosynen palvelija? Länsimaisten arkistojen käsitys tehtävästään ja roolistaan eri aikoina. Teoksessa Tuhkanen, T. et al. (toim.) *Keskusteluja professorin kanssa*. Veikko Litzen 60 vuotta 1.12.1993. Turku.
- Schwartz, J. M., & Cook, T. (2002). Archives, records, and power: The making of modern memory. *Archival Science*, 2, 1–19.
- Sinn, D. (2010). Room for archives? Use of archival materials in No Gun Ri research. *Archival Science*, 10(2), 117–140.
- Stevens, M. E. (1977). The Historian and Archival Finding Aids. *Georgia Archive*, 5(1),

64–74.

- Sundqvist, A. (2007). The use of archives. A literature review. *Archives & Social Studies*, 1(1), 623–653.
- Tibbo, H. R. (2003). Primarily history in America: How US historians search for primary materials at the dawn of the digital age. *The American Archivist*, 66(1), 9–50.
- Viiri, S. (2014). *Digital humanities and future archives*. London. <http://finnishinstitute.cdn.coucouapp.com/media/W1siZiIsIjIwMTQvMDgvMjgvMTUvNDgvNDQvNDU3L0RpZ2l0YWxfSHVtYW5pdGllc19hbmRfRnV0dXJlX0FyY2hpdmVzLnBkZiJdXQ/Digital_Humanities_and_Future_Archives.pdf?sha=8cc20201c2dae7fe> (käytetty 2.3.2015).
- Yakel, E. (2013). Seeking information, seeking connections, seeking meaning: genealogists and family historians. *Information Research*, 39(1), 73–84.
- Yakel, E., & Torres, D. A. (2003). AI: Archival intelligence and user expertise. *The American Archivist*, 66(1), 51–78.

Haastattelut (Aineisto tekijän hallussa.)

Tampereen yliopiston lehtori (H1). Haastattelu 20.5.2015.

Helsingin yliopiston jatko-opiskelija (H2). Haastattelu 3.6.2015.

Turun yliopiston jatko-opiskelija (H3). Haastattelu 5.6.2015.

Tampereen yliopiston lehtori (H4). Haastattelu 16.6.2015.

Turun yliopiston jatko-opiskelija (H5). Haastattelu 26.6.2015.

Itsenäinen tutkija/Helsingin yliopiston tohtorikoulutettava (H6). Haastattelu 2.7.2015.

LIITE 1: Haastattelujen kysymysrunko

Haastattelukysymykset ovat jaettu teemoittain. Haastattelukysymykset ovat merkittynä numeroin. Näiden alla on haastattelussa tilanteesta riippuen käytettäviä apukysymyksiä kirjaimilla merkittynä.

Johdatus tutkimuksen aihepiiriin ja taustoitus

1. Mikä aihepiiri ja/tai aikakausi sinua erityisesti kiinnostaa tutkimuksellisesti?
2. Millaista historiantutkimusta olet viime aikoina tehnyt?
 - a) mikä aikakausi?
3. Miten päädyit tutkimaan nykyistä aihettasi?
4. Mitä arkistoja muistat käyttäneesi?
5. Käytätkö ikinä arkistomateriaalia toisen käden lähteenä eli esimerkiksi toisen tutkijan viittauksen kautta, vai käytkö aina alkuperäisen arkistomateriaalin luona?
 - a) jos, niin missä suhteessa tai millaisissa tilanteissa?

Aineiston etsiminen

6. Miten kuvailisit omin sanoin tutkimusprosessiasi alusta loppuun?
 - a) Mihin vaiheeseen tätä tutkimusprosessia arkistomateriaalin käyttö sijoittuu?
7. Miten etsit ja millä tavalla löydät arkistomateriaalia?
8. Onko Sinulla potentiaalisesta arkistomateriaalista jo etukäteen jotain tietoa? Jos, niin mitä kautta (esim. kollegat, kirjallisuusviite)?
9. Mikä on arkistonhoitajan/arkistoammattilaisen rooli arkistomateriaalin löytymisessä?

Käyttötarkoitukset ja -tavat

10. Miksi suosit sellaista arkistomateriaalia, kun suosit?

- a) mikä arkistomateriaalissa, sen ominaisuuksissa tai sisällössä kiinnostaa?
- b) mitkä elementit asiakirjoissa ovat mielenkiintoisia, mitkä eivät (päivämäärät, sisältö, osallistujat?)
- c) mikä tekee arkistomateriaalista tutkimuksellisesti mielenkiintoisen?
- d) oletko huomannut muutosta omassa arkistomateriaalin käytössä ja suosimisessa?

11. Miten käytät arkistomateriaalia?

- a) onko kyseessä jo tiedossa olevan faktan varmistus, uuden tiedon etsintä vai jokin muuta?
- b) oletko huomannut muutosta omissa arkistonkäyttötavoissa?
- c) millaiseksi arvioisit arkistomateriaalin roolin historiantutkimusta tehdessä?

Käytön kohteena oleva aineisto

12. Miten kuvailisit arkistomateriaalia, joita useimmiten käytät?

13. Käytätkö mieluummin fyysistä vai digitaalista arkistomateriaalia?

- a) miksi?
- b) kysy tarkennusta/tarkenna kysymystä

14. tekstimuotoinen vai jokin muu, esimerkiksi valokuva, video, kartta?

- a) miksi?
- b) kysy tarkennusta/tarkenna kysymystä

15. minkä tyyppinen asiakirja, eli esimerkiksi pöytäkirja vai päiväkirja, julkinen vai yksityinen, virallinen vai epävirallinen?

a) miksi?

b) kysy tarkennusta/tarkenna kysymystä

16. käytätkö fyysistä vai digitaalista arkistoa?

a) miksi?

b) kysy tarkennusta/tarkenna kysymystä

17. millaista arkistomateriaalia viimeksi tutkimuksessasi käytit ja miksi?

18. kvantitatiivinen vai kvalitatiivinen aineisto/tutkimus?

19. millaista arkistoaineistoa itse säilyttäisit nykyisen lisäksi?

Toiveet ja kehitys

20. Mitä toiveita sinulla on arkistoihin ja arkistoaineiston käyttöön liittyen?

21. Kehitysehdotuksia?